

ÖZEL HUKUK/PRIVATE LAW

Araştırma Makalesi / Research Article

Çocuk İşçiliğinin Yeni Görünümü: *Kidfluencer**

The New View of Child Labour: *Kidfluencer*

Hatice Duygu ÖZER****Fatma Nazlıcan ALPSOY****

ÖZ

Sosyal medyanın kullanımının her geçen gün daha çok artış göstermesiyle birlikte pek çok sektörde olduğu gibi reklamcılık sektöründe de internetin kullanımı artmıştır. Bu kullanımlardan biri de influencer olarak ebeveynlerin özellikle de annelerin çocuklarıyla birlikte reklam amaçlı içerik üretmeleridir. Küçük yaştaki çocukların sosyal medyada görüntü, ses gibi kişisel verilerinin paylaşılması kişiler hukuku, aile hukuku, ceza hukuku, bilişim hukuku gibi hukuk dallarına konu olan ihlallere neden olabildiği gibi psikolojik, sosyolojik araştırmalara da konu olmaktadır.

Bu çalışmada ebeveyni tarafından sosyal medyada içerik oluşturmak için kullanılan çocuğun yaptığı çalışmanın iş ilişkisi olarak kabul edilip edilemeyeceği, çocuğa yaptırılan çalışmanın iş hukuku ilkelerine uygun korumaya tabi olup olamayacağı tartışılmaktadır. Henüz ülkemizde sosyal medya içerik üreticilerinin çalışma koşullarının ve özlük haklarının ele alındığı yasal bir düzenleme mevcut değildir. Ancak bu belirsizlik, bu şekilde çalışan çocukları reklam şirketlerine ve hatta ailelerine karşı korumasız bırakmaktadır. Bu eksikliğin giderilebilmesi amacıyla çalışmamızda yabancı ülke hukuk sistemlerinde tespit edebildiğimiz düzenlemeler incelenmiştir. Böylelikle ülkemizde ileride yapılacak yasal düzenlemede örnek alınabilecek tedbirlerin neler olduğu tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çocuk işçi, ebeveyn, fenomen, influencer, sosyal medya, zorla çalıştırma yaşağı.

ABSTRACT

With the use of social media increasing day by day, the use of the internet has increased in the advertising sector, as in many other sectors. One of these uses is that parents as influencers, especially mothers, produce content with their children for

* Makale gönderim tarihi: 29.09.2023. Makale kabul tarihi: 14.03.2024. Hatice Duygu Özer, Fatma Nazlıcan Alpsoy, "Çocuk İşçiliğinin Yeni Görünümü: Kidfluencer", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 2024, s.241-277,

DOI: <https://DOI.org/10.46547/imuhfd.2024.11.1.8>.

** Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı, hdozer@erzincan.edu.tr, 0000-0002-6341-6172, Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı, nazlican.alpsoy@atauni.edu.tr, 0009-0002-5189-2494.

Çatışma Beyanı: Yazar/lar herhangi bir çatışma beyanı bildirmemiştir.

advertising purposes. The sharing of personal data such as images and voices of children on social media may cause violations that are subject to branches of law such as personal law, family law, criminal law, information law, as well as being the subject of psychological and sociological researches.

This study discusses whether the work performed by the child who is used by his/her parents to create content on social media can be considered as a labour relationship and whether the work performed by the child can be subject to protection in accordance with the principles of labour law. There is not yet a legal regulation in our country that addresses the working conditions and personal rights of social media content producers (influencers). However, this uncertainty leaves children working in this way unprotected against advertising companies and even their families. In order to overcome this deficiency, the regulations that we have been able to identify in the legal systems of foreign countries have been examined in our study. Thus, it was discussed what measures could be taken as an example in the future legal regulation in our country.

Keywords: Child labour, fenomen, forced labour, influencer, parent, social media.

Giriş

Çalışma hayatında çocukların emeğinin sömürülmesini engellemek için pek çok yasal düzenleme yapılmış olduğu bilinmektedir. Bunların başlıcaları asgari çalışma yaşı tespit edilmesi, bazı işlerde çalışma yasağı getirilmesi, çalışma temposunun yetişkin işçilere göre daha düşük bir biçimde belirlenmesi gibi düzenlemelerdir. Ancak gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemeler bu konuda ne kadar koruyucu hüküm tesis etse de, iş ilişkilerinde her geçen gün çocuk işçiliğinin farklı bir türüne rastlamak mümkündür.

Özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte sosyal medya kullanımının artış göstermesi üretici ile tüketici arasındaki ilişkiyi de fiziksel temasın en aza indirindiği bir şekle dönüştürmüştür. Bu çerçevede ürün pazarlamasının “influencer marketing” olarak adlandırılan şekilde yapılması sıklıkla karşılaşılan bir durum olmuştur. Influencer olarak isimlendirilen kişiler sosyal medya hesaplarında ürüne ilişkin paylaşımlar yapmakta veya kendilerini bu ürünleri kullanırken gösteren içerikler oluşturmaktadır.

Konunun çalışmamızı ilgilendiren boyutu ise, reklam ve tanıtım amaçlı olarak oluşturulan bu içeriklerde çocukların kullanılması olgusudur. Öncelikle belirtmek gerekir ki, çocukların ve özellikle de gençlerin bizzat kendi iradeleriyle içerik oluşturmak suretiyle influencer oldukları örneklere de uygulamada sıklıkla rastlanılmaktadır. Çalışmamızda belirlediğimiz konu sınırlaması bu nitelikte olan çalışmalar değil, çocukların aileleri tarafından sosyal medyada içerik oluştururken kullanılması boyutu olacaktır. Genellikle aile içinde ebe-

veynleri tarafından videoları, resimleri veya ses kayıtları sosyal medya hesaplarına yüklenen çocukların yapmakta oldukları bu faaliyetin iş ilişkisi olup olmadığı hususunda ülkemiz mevzuatında henüz yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Çoğunlukla ev ortamında çocuklara aileleri tarafından yaptırılan bu çalıştırma, çocuğun hem vaktini alarak eğitimine engel olabilmekte hem de psikolojik olarak gelişimine olumsuz etki edebilmektedir. Aynı zamanda bu çalışma sonucu çocukları vasıtasıyla aileleri yüksek kazançlar elde edebildikleri gibi çocuk ve ebeveyn sosyal medyada yüksek bir tanınırlık ve hayran kitlesi de kazanabilmektedir.

Bu noktada çocuğun yapmış olduğu faaliyetin iş hukuku açısından iş ilişkisi olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği çalışmamızın çıkış noktası olacaktır. Diğer bir deyişle sosyal medya reklamcılığında kullanılan reşit olmayan çocukların istihdamının niteliği üzerinde durulacaktır. Çocuk ile onu sosyal medya içeriklerinin oluşumunda kullanan ailesi arasındaki ilişkinin aile hukuku ve iş hukuku açısından değerlendirmesini yapacağımız çalışmada son olarak çocuk işçiliğine karşı koruyucu hükümlerin anılan atipik çalışma ilişkisi açısından yeterli olup olmadığı yabancı ülkelerdeki yasal düzenlemelerle kıyaslanarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I. Kavramsal Çerçeve

A. Influencer-Kidfluencer Kavramları

Teknolojide yaşanan hızlı gelişmeler ve özellikle sosyal medyanın kullanımında yaşanan büyük artışın sonucunda, her alanda olduğu gibi hukuk, sosyal bilimler, ekonomi gibi alanlarda da yeni kavramların ve kurumların ortaya çıktığına şahitlik etmekteyiz. Özellikle reklam ve pazarlama alanında gerçekleşen bu değişimin çarpıcı görünümü, “influencer” diye adlandırılan sosyal medyada yüksek miktarda takipçiye sahip olan ve bu takipçileri etkileme gücü bulunan kişilerce yapılan tanıtım ve pazarlama alanında karşımıza çıkmaktadır¹. Kelime anlamı olarak, “etkileyen kişi” olarak ifade edilebilecek influencer, pazarlama faaliyeti yaparak, hedeflenmiş belirli bir insan kitlesini etkileme ve yönlendirme gücü olan kişi, kişiler ve gruplara verilen addır². Influencerlerin bir kısmı zaten daha önce tanınan ünlü kişiler olabildikleri gibi çoğunlukla tanınırlıklarının sosyal medyadaki paylaşımları marifetiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir³. Ünlülere kıyasla takipçileri tarafından ulaşılabilirliklerinin daha müm-

1 Ayşe Dilşad Keskin, “Influencer Sözleşmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 2022, s. 135.

2 Arzu Şeker, “Influencerların Tüketici Satın Alma Tutum ve Davranışlarına Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2021, s. 21.

3 Keskin, s. 135.

kün olması gerçeği, takipçiler ile influencer arasındaki etkileşimin daha yüksek olmasına, influenceri kendileriyle özdeşleştirmelerine, tüketim alışkanlıkları düzeyinde influenceri taklit etmelerine, influencer tarafından tanıtılan ürüne olan güvenin artmasına sebep olmaktadır⁴. Tüm bunlar, influenceri, pazarlama sektöründe daha etkin ve önemli konuma getirmektedir⁵.

“Influencer Marketing” (hatırlı pazarlama) olarak anılan pazarlama sektöründe sistemin işleyişi, ürünün tanıtımı ve satış miktarının artırılması için, influencer tarafından oluşturulan ve reklam niteliği taşıyan içerik vasıtasıyla üretici veya satıcının influencerin sosyal medya hesabındaki takipçilerinden yararlanılması şeklinde özetlenebilir⁶.

Benzer içerikli bir başka kavram da, “fenomen” kavramıdır. Sosyal medyada paylaştığı içeriklerle takipçilerinin kendisine hayran olmalarını sağlayan, takipçileri tarafından öneri ve bilgilerine önem verilen, belirli sayıda takipçisi olan kişi, şeklinde tanımlanan fenomenin, influencerden en temel farkı ise, takipçileri ile karşılıklı etkileşimin varlığının zorunlu olmayışıdır⁷. Çalışmamızın konusu itibarıyla takipçi ile etkileşim olgusunun varlığı ya da yokluğu önem arz etmediğinden, kavramı fenomen ya da influencer olarak adlandırmanın çalışmamız açısından bir farkı bulunmamaktadır. Ancak kavram bütünlüğünü sağlayabilmek adına çalışmamızda influencer kavramı kullanılacaktır.

Benzer bir başka kavram da inceleme konumuzu oluşturan ve kidfluencer/childfluencer/teenfluencer (çocuk fenomen) diye adlandırabileceğimiz kavramlardır⁸. Öğretide, tanım olarak, “sosyal medyada büyük takipçi kitlelerine sahip, sponsorlu bağlantılar, ürün yerleştirme ve marka iş birlikleri ile reklam içeren paylaşımlar üreten ve böylece maddi kazanç sağlayan çocuk yaştaki influencer” ifadelerine rastlamak mümkündür⁹. Özünde bir influencer

4 Keskin, s. 135.

5 Keskin, s. 135.

6 Keskin, s. 135.

7 Kadir Canöz, Özge Gülmez, Gizem Eroğlu, “Pazarlamanın Yükselen Yıldızı Influencer Marketing: Influencer Takipçilerinin Satın Alma Davranışını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, 2020, s. 74; M. Nedim Bayuk, Mustafa Aslan, “Influencer Marketing (Hatırlı Pazarlama)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 75, 2018, s. 176.

8 Kavramlar için bkz. Keskin, s. 136. Ayrıca Alman Hukuku’nda kullanımı hakkında, Marie Herberger, “Kinderarbeit unter digitalen Bedingungen”, *Beck-Online*, 2021, Rn. 273. Kidfluencer kavramının Türkçe’de aynı şekilde kullanımı hakkında Elif Karakoç, T. Türkan Ünlü, “Oyun mu, İş mi? YouTube Kidfluencerları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, *TRT Akdemi- Dijital Hayat ve Etik*, Cilt 6, Sayı 12, 2021, s. 470.

9 Sapna Maheshwari, “Online and Making Thousands, at Age 4: Meet the Kidfluencers.” *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2019/03/01/business/media/social-media-influencerskids.html> (30.03.2023).

olan kidfluencerin farkı çocuk yaşta olması, paylaşılan içeriklerin kendisinden ziyade ebeveynleri tarafından oluşturulması ya da onların yönlendirmeleriyle bu tanıtım faaliyetlerini gerçekleştiren kişiler olmasıdır. Influencer olarak adlandırılan kişinin hukuki açıdan belli nitelikleri haiz olması gerektiğine yönelik bir yasal düzenleme bulunmadığından, bu kişilerin çocuk ya da yetişkin olması noktasında da bir sınırlama henüz mevcut değildir.

İnceleme konumuzla ilgili bir başka kavram da, “sharenting” dir¹⁰. Türkçe çevirisinin kabul görmüş bir karşılığını tespit edemediğimiz bu kavram kısaca, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili olarak sosyal medyada paylaşım yapmaları olarak özetlenebilir¹¹.

Dijital dünyada görülen bir başka uygulama da, özellikle anne-çocuk kategorilerinde, “blogger mom”, “instamom” gibi adlarla anılan ve annenin kendi¹² hesabında çocuğunu da dâhil ederek içerik ürettiği durumlardır¹³.

B. Influencer Sözleşmesine İlişkin Temel Esaslar

Hatırlı pazarlama olarak adlandırılan süreçte influencer sözleşmesi, influencer vasıtasıyla yapılan tanıtım ve pazarlama ilişkisinin influencer¹⁴, reklam

-
- 10 Sevede Uzun, “Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Görüntüsünün Sosyal Medyada Paylaşılması ve Ortaya Çıkabilecek Hukuki Meseleler”, s. 5, [http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Çocuğun%20Görüntüsünün%20Sosyal%20Medyada%20Paylaşılmasına%20Dair%20Hukuki%20Meseleler%20\(S.Uzun\).pdf](http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Çocuğun%20Görüntüsünün%20Sosyal%20Medyada%20Paylaşılmasına%20Dair%20Hukuki%20Meseleler%20(S.Uzun).pdf) (19.09.2023). “Sharent” ifadesi ise, çocuklarının hayatlarını düzenli aralıklarla ve oldukça yoğun sayıda bloglayan, “tweet”leyen, “post” eden anne ya da babalar için kullanılmaktadır, (Yeşim Esgin, İhsan Eken, “Sharenting Bağlamında Ebeveynlerin Sosyal Medya Kullanımı Ve Çocukların Mahremiyet Hakları Üzerine Bir İnceleme”, s. 202, https://www.researchgate.net/profile/Yesim-Esgin/publication/362126894_Sharenting_Baglaminda_Ebeveynlerin_Sosyal_Medya_Kullanimi_ve_Cocukların_Mahremiyet_Hakları_Uzerine_Bir_Inceleme/links/62d7dd25fdad924dcbf49d4e/Sharenting-Baglaminda-Ebeveynlerin-Sosyal-Medya-Kullanimi-ve-Cocukların-Mahremiyet-Hakları-Uzerine-Bir-Inceleme.pdf (20.03.2023).
- 11 Tanım için ayrıca bkz. Emma Nottingham, “‘Dad! Cut that Part Out!’ Children’s Rights to Privacy in the Age of ‘Generation Tagged’: Sharenting, Digital Kidnapping and the Child Micro-Celebrity” *The Routledge International Handbook of Young Children’s Rights*, s. 2, ‘Dad! Cut that Part Out!’ Children’s Rights to Privacy in the Age of ‘Generation Tagged.’: Sharenting, Digital Kidnapping and the Child Micro-Celebrity’ by Emma Nottingham :: SSRN, (30.03.2023). Blogger anneler, tanınmış anneler veya hasta çocuğunun tedavi parasını toplamak amacıyla ebeveynler tarafından açılan sayfalar sharenting’in farklı türleri olarak karşımıza çıkmaktadır, Karakoç, Ünlü, s. 471.
- 12 YouTube ve Instagram, 13 yaşın altındaki çocukların hesap sahibi olmasını yasaklamaktadır. Bu nedenle 13 yaşından küçük kidfluencerin yıldızı olduğu sosyal medya hesabı kendilerine değil ebeveynlerine aittir. İleride değinileceği gibi bu durum, sosyal medyadan elde edilen reklam gelirlerinin sahibinin ebeveyn olduğu sonucunu doğurmaktadır, Julia Carrie Wong, “‘It’s Not Play If You’re Making Money’: How Instagram And Youtube Disrupted Child Labor Laws”, <https://www.theguardian.com/media/2019/apr/24/its-not-play-if-youre-making-money-how-instagram-and-youtube-disrupted-child-labor-laws> (09.04.2023).
- 13 Uzun, s. 8. Yazar ayrıca, bu tür içeriklerde ailesi tarafından çocuğun içeriği zenginleştiren bir obje olarak kullanıldığından, sevecenliğinin kullanıldığından ve reklamı yapılan ürünün çocuğa faydalı olduğundan bahsedilerek etkili bir pazarlama tekniği kullanıldığına işaret etmektedir.
- 14 Influencerler faaliyet gösterdikleri alanlara göre, youtuber, blogger, gamer ve instagrammer

veren ve bazı durumlarda aracı taraflarından oluşan bir sözleşmedir. Sözleşmenin tanımı, Keskin tarafında şu şekilde yapılmıştır; “İnfluencer tarafından, mal ya da hizmet tanıtımı yapmak ve takipçilerini bu malı almaya teşvik etmek amacıyla oluşturulan içeriklerin sosyal medyada paylaşıldığı, reklam veren tarafın ise bu hizmet karşılığında bir miktar para ödeme ya da başka bir menfaat sağlamayı üstlendiği sözleşmedir.”¹⁵

Alman Hukuku’nda, influencer sözleşmesi, influencer olarak adlandırılan gerçek kişilerin (ağırlıklı olarak genç yaşta kişiler) sosyal ağlarda üçüncü tarafa ait ürünlerin reklamını yapması olgusu olarak tanımlanmaktadır¹⁶.

Esasen bir tanıtım ve reklam¹⁷ amaçlı bu sözleşmeyi, iş sözleşmesinden ayıran temel fark, kanaatimizce influencer ile reklam veren arasında sıkı bir bağımlılık ilişkisinin bulunmayışıdır. Her ne kadar iki taraf arasındaki ilişkide, içeriğin hangi sosyal medya platformunda yer alacağı, içeriğin ne kadar yayınlanacağı, içeriklerde sonradan değişiklik yapılıp yapılmayacağı gibi hususlar, reklam verenin talimatı doğrultusunda belirlense de, influencerin takipçileri, reklam yapılan ürünleri bizzat influencerin kullanıp memnun kaldığı ürünler olduğu inancında oldukları için, influencer ile reklam veren arasında bir bağımlılık ilişkisinin bulunması, influencerin reklam verenden talimat aldığını bilmek takipçinin influencerine olan güvenini zedeleyebilecektir¹⁸. Öte yandan, İsviçre Hukuku’nda, influencer ile reklam veren arasında kendine özgü bir iş sözleşmesi olduğu yönünde bir görüş de bulunmaktadır¹⁹. Çalışmamız bakımından reklam veren ve influencer arasındaki ilişkiye değinilmeyeceğinden, ilerleyen başlıklarda sadece influencer ebeveynin, içerik oluşturmada kullandığı çocuğu ile arasındaki ilişkiye değinilecektir. Diğer bir deyişle reklam veren ile içerik oluşturmada kullanılan çocuk arasında bir ilişki bulunmayıp, çoğunlukla reklam veren ve ebeveyn arasında bir ilişki olduğundan, reklam veren ile çocuk arasındaki ilişkinin iş ilişkisi olup olmadığı hususu da incelenmeyecektir.

olarak sınıflandırılmaktadır, Keskin, s. 135; Oya Altar Yavuz, Merve Yılmaz, “Dijital Reklamcılığın Kurgu Yüzleri: Sanal Influencer’lar”, Ed. Mehmet Yakın, *Dijital Reklamcılık Bize ne Anlatır?*, Urzeni, İstanbul, 2019, s. 183.

15 Keskin, s. 133.

16 Ansgar Ohly, Olaf Sosnitza, *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb: UWG*, 8. Baskı, C.H. Beck, 2023, Rn. 25.

17 Temelde reklam sözleşmesi olarak kabul edilebilse de, influencer sözleşmesini reklam sözleşmesinden ayıran farklılıklar hakkında bkz. Keskin, s. 138-139.

18 Keskin, s. 134.

19 Catalina Goanta, Isabelle Wildhaber, “In the Business of Influence: Contractual practices and Social Media content monetisation”, *Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht*, Cilt 91, Sayı 4, 2019, s. 353.

C. Çocuk İşçiliği Kavramı

Çocuk çalışması (child-work) ve çocuk işgücü (child-labour) kavramları uygulamada sıklıkla birbirini yerine kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden bu kavramlar arasında ayırım yapmak isabetli olacaktır. Çocuk işgücü, “çocuğun eğitimine olumsuz etkisi olan, *çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaki ve sosyal gelişimine zarar veren işlerde çalıştırılması*” şeklinde tanımlanmaktadır²⁰. Çocuk çalışması ise, “çocuğun eğitimini engellemeden, *fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaki ve sosyal gelişimine zarar vermeyen işlerde çalıştırılması*”dır²¹.

İş hukukunun temel amacı korunmaya muhtaç olan işçilerin korunması ve işçi ile işveren arasında iş barışının sağlanmasıdır. Çocuklar, küçük yaşta ve gelişim aşamasında olduklarından, hukuken korunmaya en çok ihtiyaç duyan gruplardan birini oluşturmaktadır²². Çocukların işçi olarak çalıştırılması söz konusu olacağı konunun önemi daha da artmaktadır²³. Zira çocukların çalıştırılması, onların fiziksel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecektir²⁴. Bu doğrultuda çocukların korunması için ulusal seviyede olduğu gibi küresel seviyede de çokça düzenleme öngörülmüştür²⁵. Zira Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (UÇÖ) 2021 yılında yayımladığı rapora göre, 2020 yılı itibarıyla dünya çapında 160 milyon çocuğun işçi olarak çalışmakta olduğu ve bu çocuklardan 79 milyonunun tehlikeli işlerde çalıştığı tespit edilmiştir²⁶. İşçi olarak çalışan çocukların sayısının ne kadar fazla olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, çocukların ulusal ve uluslararası anlamda ne kadar korunmaya muhtaç oldukları daha iyi anlaşılmaktadır.

Uluslararası hukukta çocuk haklarına ilişkin en önemli düzenlemelerden birincisi, Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Bildirgesidir (1989)²⁷. Söz ko-

20 Ertan Kahramanoğlu, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann Vakfı Yayını, Ankara, 1996, s. 5.

21 Kahramanoğlu, s. 5.

22 Haluk Hadi Sümer, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022, s. 86.

23 Nuri Çelik, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat, Ercüment Özkaraca, *İş Hukuku Dersleri*, 35. Baskı, Beta, İstanbul, 2022, s. 267.

24 Ömer Ekmekçi, Ayşe Köme Akpulat, Ayşe Ledün Akdeniz, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*, On İki Levha, İstanbul, 2021, s. 125.

25 Ercüment Özkaraca, Canan Ünal, “Küçüklerin Çalışmasına İlişkin Yasak ve Sınırlamalar İle Bunlara Aykırılık Halinde İş Sözleşmesinin Geçersizliği Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1 (Prof. Dr. Ali Rıza Okur’a Armağan), 2014, s. 357, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/706786> (12.03.2023).

26 International Labour Organization (ILO) Child Labour Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, 2020, s. 2, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipecc/documents/publication/wcms_800278.pdf (12.03.2023).

27 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi, BM Genel Kurulu’nca 20.11.1989 tarihinde kabul edilmiş, 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz bu Bildirgeyi 14.10.1990 tarihinde imzalamıştır. Lakin Bildirge 27.01.1995 tarihinde RG.’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

nusu Bildirge, çocuk haklarının korunmasına dair atılan ilk evrensel adımdır²⁸. Anılan Bildirgeye göre, “on sekiz yaşına kadar her birey çocuk sayılacaktır”²⁹. Bildirgenin 19. maddesi çerçevesinde devletlere, “çocuğun ebeveynleri veya yasal vasisi tarafından bedensel veya zihinsel şiddet, suiistimal ve ihmaline karşı korunması için gerek yasal yönde gerekse idari, toplumsal ve eğitsel açıdan gerekli olan önlemleri alma yükümlülüğü” yüklenmiştir³⁰.

Bildirgenin 32. maddesinde devletlere çocukların çalıştırılmasına ve ekonomik açıdan sömürüye karşı korunmasına yönelik bazı yükümlülükler yüklenmiştir³¹. Söz konusu hükme göre “*Taraf Devletler çocuğun üstün yararının*³² korunması amacıyla işe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit etmek” (i), “çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yapmak”(ii) ve “*maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörmek*” (iii) zorundadırlar³³.

Çocuk yaştakilerin çalışma haklarının korunmasına ilişkin ikinci uluslararası hukuk düzenlemeleri olarak Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yapılan sözleşmeleri saymak mümkündür.³⁴ 138 No’ lu Asgari Yaş Sözleşmesinin³⁵ 1. maddesine göre bu Sözleşmenin amacı “çocuk işçiliğini etkin bir şekilde ortadan kaldırmayı ve istihdama ve çalışmaya kabul için asgari yaşın giderek gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak bir düzeye yükseltilmesini sağlayan ulusal bir politika” belirlenmesidir³⁶. 138 No’lu Sözleşmeye göre, “*asgari yaş sınırı, zorunlu öğrenim yaşı-*

28 Özkaraca, Ünal, s. 358.

29 BM Çocuk Hakları Bildirgesi m. 1, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (12.03.2023).

30 BM Çocuk Hakları Bildirgesi m. 19, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (18.03.2023). Ayşe Gül Kökkılınç, *Çocuk İşçinin İş İlişkisi*, Legal, İstanbul, 2023, s. 38.

31 Kökkılınç, s. 38.

32 Ekmekçi, Köme Akpulat, Akdeniz, s. 420.

33 BM Çocuk Hakları Bildirgesi m. 32, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (s.e.t. 12.03.2023). Kökkılınç, s. 39.

34 Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından yapılan ve Türkiye tarafından onaylanan çocuklara ilişkin sözleşmeler şu şekildedir: “15 No’lu Asgari Yaş (Trimci ve Ateşçiler) Sözleşmesi”, “58 No’lu Asgari Yaş (Deniz) Sözleşmesi (Revize)”, “59 No’lu Asgari Yaş (Sanayi) Sözleşmesi (Revize)”, “77 No’lu Gençlerin Tıbbi Muayenesi (Sanayi) Sözleşmesi”, “115 No’lu Radyasyondan Korunma Sözleşmesi”, “123 No’lu Asgari Yaş (Yeraltı İşleri) Sözleşmesi”, “127 No’lu Azami Ağırlık Sözleşmesi”, “138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesi”, “182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi”.

35 138 No’lu Sözleşme ILO tarafından 06.06.1973 tarihinde kabul edilmiştir. Bu Sözleşme 27.01.1998 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmış, 30.10.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

36 UÇÖ 138 No’lu Sözleşme m. 1, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (18.03.2023). Ekmekçi, Köme Akpulat, Akdeniz, s. 422; Kökkılınç, s. 98.

nın bittiği yaştan altında ve her halükarda on beş yaşın altında olmayacak şekilde” belirlenmiştir³⁷ (m.2/3). Sözleşmenin 2. maddesinin devamında ise, on beş yaş sınırına bir istisna öngörülmüştür. Bu istisnaya göre, “ekonomik seviyeleri ve eğitim olanakları yeterince gelişmemiş olan ülkelerde işveren ve işçi örgütlerinin görüşü alındıktan sonra asgari çalışma yaşı on dört olarak belirlenebilecektir”³⁸ (m.2/4). Bununla birlikte belirtmekte fayda vardır ki, Sözleşmeye göre devletler tarafından belirlenen yaş sınırı ne olursa olsun, “devletler asgari yaş sınırını gençlerin fiziksel ve zihinsel yönden tam olarak gelişmelerine olanak tanıyacak şekilde” belirlemek zorundadır (m.1). Sözleşmenin 2. maddesinde getirilen asgari yaş sınırlamasına ek olarak, 3. maddede, “çalışma ortamı veya koşulları gereği kişinin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü işte on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve gençlerin çalıştırılması yasaktır”³⁹.

Sözleşmenin devam eden hükümlerinde devletlerin ulusal mevzuatlarında on üç ve on beş arası yaşlardaki çocukların hafif işlerde çalışmalarına veya istihdamlarına izin verilebileceği düzenlenmiştir (UÇÖ 138 No’lu Sözleşme m. 7)⁴⁰. Benzer şekilde Sözleşmenin 8. maddesinde çocuğun sanatsal faaliyetlere katılması amacıyla Sözleşmenin 2. maddesinde belirlenmiş asgari yaş sınırlamasına istisna getirilebilecektir⁴¹.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün çocukların çalışmasına ilişkin düzenlediği sözleşmelerden bir diğeri de, “182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi”dir⁴². Bu Sözleşmede çocuk kavramı 138 No’lu Sözleşmeden farklı tanımlanmış ve “on sekiz yaşının altındaki her birey” çocuk olarak kabul edilmiştir⁴³. 182 No’lu Sözleşme m.3’te, “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği”

37 UÇÖ 138 No’lu Sözleşme m. 2/3, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (12.03.2023). Orhan Ersun Civan, (2017) “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Özel Politika Gerektiren Gruplar”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 75, Sayı 4, 2017, s. 225, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/542423> (16.03.2023).

38 UÇÖ 138 No’lu Sözleşme m. 2/4, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (12.03.2023). Kökkılınç, s. 100.

39 Kökkılınç, s. 101.

40 Devletlerin ulusal mevzuatlarında böyle bir düzenlemeye yer verebilmeleri için: “Sağlıklarına veya gelişmelerine zarar vermesi ihtimali bulunmayan ve okula devamlarını, yetkili makamın onayladığı mesleğe yönelme veya mesleki eğitim programlarına katılmalarını veya derslerden yararlanmalarını engellemek koşulu...” mevcut olması gerekmektedir. Kökkılınç, s. 101.

41 Kökkılınç, s. 100.

42 182 No’lu Sözleşme ILO tarafından 17.06.1999 tarihinde kabul edilmiştir. Söz konusu Sözleşme 27.06.2001 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanmış, 02.08.2001 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir.

43 Kökkılınç, s. 104.

tanımlanmıştır⁴⁴. Söz konusu hükme göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği “a) çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimleri

b) çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

c) çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;

d) doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibariyle çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işi” ifade etmektedir⁴⁵.

Uluslararası düzenlemeler yukarıdaki gibi özetlenebilirken, 4857 sayılı İş Kanunu’umuzda da çocukların çalışma koşullarını sınırlayacak ve çocukları koruyacak çeşitli hükümler bulunmaktadır. Öncelikli olarak İş Kanununun m. 71 hükmü ile çocukların çalıştırılabileceği yaşlara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Devam eden 72. ve 73. maddelerde yer altında, sualtında yapılacak her işte ve sanayiye ait işyerlerinde on sekiz yaşındaki çocukların çalıştırılması ayrıca yasaklanmıştır.

Anayasa ve 4857 sayılı İş Kanunu’na ek olarak, hukukumuzda 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK) ile çocuk ve genç işçilerin çalışma hayatlarında korunmalarına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir⁴⁶. 6331 sayılı Kanunun m. 3/1-e’ye göre genç işçi, “On beş yaşını bitirmiş ancak on sekiz yaşını doldurmuş çalışanı” ifade etmektedir. Belirtmekte fayda vardır ki, 6331 sayılı Kanun’da “genç işçi”nin tanımı yapılmış fakat “çocuk işçi”nin tanımına yer verilmemiştir⁴⁷.

Çocukların çalıştırılmasına ilişkin getirilen bir başka düzenleme de, “Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”tir⁴⁸. Bu Yönetmelik çerçevesinde genç işçi, “15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişiyi”; çocuk işçi ise, “14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmuş ve ilköğretimini tamamlamış kişiyi” ifade etmektedir.

44 ILO 182 No’lu Sözleşme m. 3, https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm (18.03.2023).

45 182 No’lu Sözleşmenin detaylı incelemesi için bkz. Kökkılınç, s. 102 vd.

46 Çocuk ve genç işçilere yönelik olarak ayrıca 6098 sayılı Türk Borçlar Kanun’unda, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununda ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanun’unda düzenlemeler yer almaktadır. Sümer, s. 87; Civan, s. 225.

47 Sümer, s. 88; Ekmekçi, Köme Akpulat, Akdeniz, s. 419.

48 06.04.2004 tarihli Resmi Gazete.

Anılan Yönetmeliğin m. 5/3 hükmünde işverenlerin “çocuk ve genç işçilerin tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek herhangi bir riske karşı korunmalarını” temin etme yükümlülüğü altında olduğu düzenlenmiştir. Zira, söz konusu Yönetmeliğin 7. maddesinde çocuk ve genç çalışanların “özel politika gerektiren” grupta yer aldığı düzenlenmektedir. Yönetmeliğin devam hükmünde bu özel politika gerektiren gruplarda bulunanların özellikleri göz önüne alınarak bazı eğitimler verilmesi gerektiği düzenlenmiştir⁴⁹. Bu Yönetmelikte de genç işçinin tanımı yapılmış lakin çocuk işçinin tanımına yer verilmemiştir.

Yukarıda bahsedilen klasik anlamda çocuk işçiliğinden korunmaya yönelik yasal düzenlemelerin, inceleme konumuzu oluşturan kidfluencer çalışması için yeterli olup olmadığı ise aşağıdaki başlıklarda ele alınacaktır. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus ise, çocuğun internet mecrasında başkaları tarafından içerik üretilmesi için ebeveynlerinin izni ile çalıştırılmasının ve ayrıca çocuğu bizzat ailesinin içerik oluşturmak için kullanması/çalıştırmasının çocuk işçiliği olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Her iki durum birbirinden farklı olmakla birlikte, sonuçta ortada çocuğun çalıştırılması olgusu bulunduğundan, anılan iki durumu ayrı ayrı değerlendirmek gerekecektir. Önemle belirtmek gerekir ki, çalışmamız sadece çocukların ebeveynleri tarafından çalıştırılması üzerinde yoğunlaştığından ve çocukların ailelerinin izniyle başkaları tarafından çalıştırılması klasik iş ilişkisinden çok farklı olmadığından, bu konu incelememizin kapsamı dışında kalacaktır.

II. Çocuk ve Aile Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

A. İlişkinin Hukuki Niteliğinin Belirlenmesi

Çocukların ebeveynleri tarafından sosyal medyada reklam, tanıtım ve dolayısıyla içerik oluşturmak suretiyle gelir elde etme amacıyla kullanılması olgusunun hukuki bakımdan farklı ihlaller içerdiği kuşkusuzdur. Bunlardan ilki, çocuğun ses veya görüntüsünün sosyal medyada kullanılmasının kişilik hakkı ve özel hayatın gizliliğini ihlali ile kişisel verilerinin ihlal edilmesi boyutudur⁵⁰. Bu çalışmada bizim odaklanacağımız husus ise, çocuğun ebeveynleri

49 Ekmekçi, Köme Akpulat, Akdeniz, s. 125. Özel politika gerektiren grupların içerisinde yer alan diğer gruplar ise; kadın işçiler, engelli işçiler, yabancı işçiler, geçici işçiler, yaşlı işçilerdir.

50 Ülkemizde yürürlükte olan Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, çocukların internet ortamında kişisel verilerinin korunmasına yönelik özel bir düzenleme içermemekte iken, bu konuda Avrupa Birliği güncel düzenlemesi olan Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü (General Data Protection Regulation-GDPR), çocukların kişisel verilerinin korunmasına ilişkin özel düzenlemeler içermektedir. GDPR’ın 8.maddesinde konu şu şekilde düzenlenmiştir; “m.6/1-(a)’nın uygulandığı hallerde, doğrudan bir çocuğa bilgi toplumu hizmetleri sağlanması ile ilgili olarak, çocuğun en az 16

tarafından sosyal medyada gelir elde etme amaçlı kullanımının, diğer bir ifade ile çocuğun anne-babası tarafından içerik oluşturmak amacıyla çalıştırmasının çocuk işçiliği olarak sayılıp sayılmayacağı boyutu olacaktır. Değerlendirme yaparken, çocuk ile ebeveyni arasındaki bu ilişki, kaynağı bakımından ve amacı bakımından sınıflandırılarak ortaya konulacaktır. Bu konuda öğretimizde bir sınıflandırma bulunmadığından, Alman Hukuku öğretisinde yapılan bir sınıflandırma esas alınarak açıklama yapılacaktır. Bu belirlemeler yapılırken, ebeveynlerin çocuklarını kullanarak oluşturdukları bu dijital içeriklerin velayet hakkı kapsamında nasıl konumlandırılacağı da dikkate alınacaktır.

B. Faaliyetin Kaynağı Bakımından Değerlendirme

Çocuk ile ebeveyni arasında gerçekleştirilen influencer seviyesinde sosyal medya içeriği oluşturulması faaliyetinin iki farklı kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çocuğun bağımsız bir şekilde, tek başına kendi istek ve iradesi ile faaliyet yürütmesidir⁵¹. Anılan durumda ailenin çocukla arasında bir iş ilişkisi bulunmadığından, bu olasılık inceleme konumuz dışında kalmaktadır. Burada çocuk ile reklam veren arasında bir ilişki bulunmaktaysa ve şayet bu ilişki iş ilişkisi niteliğinde ise, ebeveynlerin buradaki tek rolü, söz konusu çalışma ilişkisine onay vermek şeklinde gerçekleşmektedir. İlişkiye kaynak teşkil eden ikinci durum ise, çocuğun ebeveynin teşviki ve yönlendirmesiyle bu faaliyette bulunmasıdır. Yapılan bu çalışmanın, faaliyetin amacına göre, iş sözleşmesi olup olmadığı bir sonraki sınıflandırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1. Çocuğun Tek Başına Faaliyet Yürütmesi

Çocuğun -ebeveynlerinin rızasıyla- influencer olarak faaliyet göstermesi durumunda, ebeveynler aktif ve baskın bir rol üstlenmemiş durumdadır ve ortada sadece çocuk ile reklam ortağı arasında bir ilişki bulunmaktadır⁵². Influencer pazarlama alanında, reklam ortağı ile influencer arasında bir sözleşme söz konusudur ve yukarıda da değinildiği gibi bu ilişki çoğu zaman bir iş sözleşmesi olmayıp, istisna sözleşmesi olarak kabul edilir⁵³. Amaç, belirli bir reklam faaliyetinin po-

*yaşında olması halinde, ilgili çocuğun kişisel verilerin işlenmesi hukuka uygundur. Çocuğun 16 yaşından küçük olması halinde, söz konusu işleme faaliyeti, ancak rızanın çocuk üzerinde velayet hakkı bulunan kişi tarafından verilmesi veya onaylanması halinde ve verildiği veya onaylandığı ölçüde hukuka uygundur. Üye devletler, 13 yaştan küçük olmamak kaydıyla, bu amaçlara yönelik olarak kanunla daha küçük bir yaş belirleyebilir.” Bkz. Berna Çetinkaya, “İnternet Ortamında Çocuğun Kişisel Verileri ve Mahremiyeti”, *Hukuk ve Bilişim Dergisi*, <https://www.hukukvebilisimdergisi.com/internet-ortaminda-cocugun-kisisel-verileri-ve-mahremiyeti/> (26.07.2023). Çocuğun kişisel verilerinin korunması ve sonuçları hakkında ayrıca bkz. Emel Badur, *Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023, s. 273 vd.*

51 Herberger, Rn. 273.

52 Herberger, Rn. 273.

53 Herberger, Rn. 273; Jan Busche, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd.

tansiyel müşterilerin dikkatine sunulmasıdır. Bu tür anlaşmalar genellikle sadece yazılı medya için değil, dijital alanda da geçerlidir⁵⁴. Influencer böylece değişen reklam ortaklarıyla farklı kampanyalar için faaliyet yürüten, serbest meslek icra eden kişi konumundadır. Alman hukuku öğretisinde yer alan sınıflandırmayı esas aldığımızdan, bahsedilen bu ilişkinin, Alman Genç İstihdamını Koruma Yasası (Jugendarbeitsschutzgesetz) kapsamında korunma altına alınmadığını da belirtmek gerekir. Bu görüşe göre influencer işçi değil bağımsız çalışan olarak kabul edildiğinden ve anılan kanun da serbest çalışanlara uygulanmadığından, bağımsız çalışan konumundaki çocuk influencer, koruma dışında kalmaktadır⁵⁵.

2. Ebeveynin Teşvikiyle Faaliyet Yürütülmesi

Ebeveynlerin sosyal medya içeriği oluştururken çocuğunu kullanmaları bazen hobi olmaktan çıkmakta ve çocuğun da keyif aldığı boyutu aşabilmekte, çocuklar içerik oluşturma amacıyla uzun saatler ekran başında tutulabilmektedir. İşte bu durumun çocuğun ailesi tarafından zorla çalıştırılması olarak yorumlanması da söz konusu olabileceği bir gerçektir. O halde şu soru ile başlamak gerekir; çocuklar gelir getirici nitelikte olan bu sosyal medya içeriği oluşturulması sürecinde ne amaçla çalıştırılmaktadırlar? Bu sorunun temelde iki farklı yanıtı bulunmaktadır. İlk olasılıkta, ebeveyn çocuğunu eğlence, hobi, gibi gerekçelerle sosyal medya içeriklerine sınırlı biçimde dâhil etmekte, çocuk ebeveyniyle aynı ortamda yaşamasının da bir sonucu olarak, destek amaçlı onların bu faaliyetine dâhil olmaktadır. İkinci durumda ise, faaliyet tamamen çocuğu odak noktası yapmakta ve çocuğun bu faaliyeti artık ailesine destek boyutunu aşarak, ebeveyni tarafından gelir elde etmek amacıyla sistematik, düzenli ve yoğun biçimde çalıştırılması biçiminde gerçekleşmektedir.

C. Faaliyetin Amacı Bakımından Değerlendirme

1. Çocuğun Ailesine Destek Amaçlı Faaliyet Yürütmesi

Çocuk ile ailesi arasında yapılan incelemekte olduğumuz bu faaliyet, ailesinin iyi vakit geçirmek, anı biriktirmek, eğlenmek, çocuğa oyun oynatmak maksatlarıyla gerçekleşebileceği gibi sayılan bu durumlar yapılırken gelir elde edilmesi de söz konusu olabilmektedir⁵⁶. Çocuğun sosyal medya içeriği

1, 8. Baskı, C.H. Beck, 2020, §631, Rn. 175.

54 Beckonline, Notwendiger Inhalt eines Vertrags über Internet-Werbung – Werbewirksamkeit, BGH 17.5.2018 – VII ZR 70/17, NJW-RR 2018, 1319, 1320.

55 Rudi Müller-Glöge, Ulrich Preis, Ingrid Schmidt, Schlacter, *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*, 23. Baskı, C.H. Beck, 2023, § 1, Rn. 3-12.

56 Hatta bahsedilen gelirle ilgili olarak, yurtdışında yapılan bir araştırmaya göre, “başarılı bir kidfluencerin sosyal medya hesaplarında paylaştıkları sponsorlu içerikler ve marka reklamları dolayısıyla kazancı 26 milyon dolara ulaşabilmektedir”, Marina Masterson, “When Play Becomes Work: Child Labor Laws In The Era Of “Kidfluencers””, *University of Pennsylvania Law Review*, Cilt 169, 2020, s. 577.

oluştururken ebeveyni tarafından hiçbir kurgu, yönlendirme olmadığı, içerik oluşturmanın prova edilmiş bir performansla dayanmayan, çocukların normal oyun faaliyetlerinin ebeveynleri tarafından kayda alınması şeklinde gerçekleştiği pek çok ebeveyn tarafından iddia edilmektedir⁵⁷. Çocuğa yeni alınan bir oyuncakla ilk kez oynayışının kayda alınması, çocukla birlikte parka gidilip çocuğun parkta oynarken kayda alınması, çocuğun hastayken sergilediği tavırların kayda alınması gibi örneklerde gerçekleşen faaliyetin bir iş değil, zaman geçirme, oyun ya da eğlence olduğunu kabul etmek mümkündür. Ancak bu faaliyetlerin süresi ve yoğunluğu arttıkça ebeveynler bundan gelir elde edebilecek konuma gelebilmektedir. Gerçekten son yıllarda sosyal medya kullanıcılarının, çevrim içi etkinliklerini metalaştırarak gelir elde etmeleri, emeğin dijital bir nitelik kazanması olarak açıklanmaktadır⁵⁸. İşte bu durumda çocuğun söz konusu kazancın oluşmasında önemli bir katkısı ortaya çıkmakta ve böylece çocuk ailesine ekonomik açıdan destek olmaktadır.

İşte bu noktada karşımıza şu soru çıkmaktadır; Çocuğun ailesine destek olmak amacıyla işgücünü ailesi yararına kullanma yükümlülüğü var mıdır? Öncelikle velayet hukuku kapsamında değerlendirilmesi gereken bu husus, çocuğun üstün yararı gözetilerek cevaplanmalıdır. Alman Hukuku'nda yer alan bir düzenlemeden hareket ettiğimizde, BGB §1619'daki "Ev ve işyerlerinde verilen hizmetler" başlıklı şu hüküm dikkat çekicidir; "Çocuk, ebeveynlerinin evinin bir üyesi olduğu ve ebeveynleri tarafından yetiştirildiği ya da bakıldığı sürece, ev ve işlerinde ebeveynlerine gücüne ve hayattaki konumuna uygun bir şekilde hizmet etmekle yükümlüdür." Belirtmek gerekir ki, çok küçük yaşta çocuklar bakımından bunun kabul edilemez olduğu kuşkusuzdur. Zira Alman Hukuku'nda çalışma yaşı alt sınırı olarak 12 yaş belirlendiğinden, bu yaştan küçüklerin ailesine destek sağlama amacıyla da olsa, sosyal medyada içerik üretmek için çalıştırılması mümkün olmayacaktır.

Çocuğun ailesinin yanında yaşaması durumunda ailesine destek verme (hizmet etme) yükümlülüğü olduğu yönünde yukarıda anılan hükmün karşılığı olan açık düzenleme Türk Aile Hukuku'nda bulunmamakla birlikte benzer nitelikte bir hüküm, "Karşılıklı yükümlülükler" başlığını taşıyan TMK. m.322'de, "Ana, baba ve çocuk, ailenin huzur ve bütünlüğünün gerektirdiği şekilde birbirlerine yardım etmek, saygı ve anlayış göstermek ve aile onurunu gözetmekle yükümlüdürler." şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Maddede işaret edilen "yardım etme" yükümlülüğü sadece manevi değil, maddi yardım olarak da anlaşılmalıdır. Bu konuda öğretilerde verilen örnekler arasında, "çocuğun ge-

57 Masterson, s. 592.

58 Karakoç, Ünlü, s. 472.

rektiğinde ailesinin işyerinde onlara destek olması” da sayılmıştır⁵⁹. Nitekim çocuğun aileye yardım amaçlı olarak çalışması olgusu ülkemiz uygulamasında da yadsınamaz bir gerçektir. Bu tür çalışmalar öteden beri tarım toplumunda var olduğu gibi modern toplumlarda da bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalar çocuğun ailesine ait tarlada, çiftlikte, işletmede, şirkette çalıştırılması şeklinde olabildiği gibi maalesef sokakta çalıştırılması, dilendirilmesi gibi istenmeyen şekillerde de karşımıza çıkabilmektedir.

Çocuğun sömürülmesi boyutuna ulaşmamak kaydıyla ailesine yardım ölçüsünü aşmayan bu çalışmalarını ise, iş hukuku bağlamında çalışma ilişkisi olarak görmemek, bu çalışmaları gönüllü çalışmalar olarak nitelemek mümkündür. Yardım ile çalışma olgusu arasındaki temel ayrım da kuşkusuz öncelikle tarafların ve özellikle de çalışan çocuğun iradesidir. Ancak henüz iradesini özgür biçimde ifade edemeyecek yaştaki çocuklar bakımından ise, bu belirleme kanaatimizce gerçekleştirilen yardım/çalışmanın yoğunluğu, çocuğun gündelik/okul hayatına etkisi gibi kriterlere bakılarak yapılmalıdır.

Ülkemizde henüz gönüllü çalışma ile iş ilişkisi arasındaki ayrımı net bir şekilde ortaya koyan bir düzenleme olmaması, gönüllülerin iş ve sosyal güvenlik hukuku açısından pek çok durumda tamamen yok sayılarak hiçbir hak elde edememelerine yol açmaktadır⁶⁰. Kaldı ki, mevcut gönüllü çalışma ilişkilerine ülkemizde rastlanan örnekler genellikle eğitim, sivil savunma, sosyal hizmet, hayvan koruma gibi alanlarda kişilerin sivil toplum kuruluşları bünyesinde çalıştırılmaları şeklinde olup, aile içinde yapılan bu tür çalışmalar “gönüllü çalışma” olarak anılmamaktadır⁶¹. Bu nedenle kavramı gönüllü çalışma yerine “aile içi yardımlaşma” yükümlülüğü olarak ifade etmek kanaatimizce daha isabetlidir.

59 Turgut Akıntürk, Derya Ateş, *Türk Medeni Hukuku- Aile Hukuku*, 2. Cilt, Beta, İstanbul, 2017, s. 392.

60 Kübra Doğan Yenisey, Mahmut Kabakçı, *Gönüllü Emeği ve İş Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 81 vd.

61 Doğan Yenisey, Kabakçı, s. 18-26. Aile içi faaliyet olarak gönüllülükle ilgili mevzuatımızdaki tek düzenleme, SSGSSK. m.6/I-a’daki, “ücretsiz çalışan eş”e ilişkin olan düzenlemedir. Yukarıda incelediğimiz TMK. m. 322’deki aile içi yardımlaşma yükümlülüğü benzer bir şekilde eşler arasında da TMK. m. 185/3’de, “Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.” şeklinde düzenlenmiştir. İşte bu yükümlülük eşler arasındaki çalışma olgusunun iş ilişkisi olmadığı yönünde bir karine olarak görüldüğünden, SSGSSK. m.6’da bu çalışmanın sigortalılık ilişkisi olmadığı kabul edilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu mutlak bir kural olmayıp, eşler arasında iş ilişkisi kurulmasının da mümkün olduğu elbette kabul edilebilir (Aziz Can Tuncay, Ömer Ekmekçi, Ender Gülver, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 22. Baskı, Beta, İstanbul, 2023, s. 325). O halde benzer bir yorum yaparak, çocukların aileleri ile çalışmasını kural olarak aile hukuku ilkeleri gereği karşılıklı yardımlaşma olarak kabul etmek gerekse de, aksi durumun da mümkün olacağı ve çocuk ile ailesi arasında bir iş ilişkisinin de mevcut olabileceği kanaatindeyiz.

Aradaki ilişkinin tespiti bakımından ücret unsuruna dikkat çekilmek suretiyle ailevi bir yardımlaşma olarak nitelendirilebilen ya da gönüllülük esasına dayalı olarak yapılan işlerde ücret söz konusu olmadığından, söz konusu ilişkinin iş sözleşmesi olmadığı yönünde görüşler hâkimdir⁶². Dolayısıyla aileye yardım amaçlı gönüllü olarak içerik oluşturan çocuk ile ebeveyni arasında bir iş ilişkisi olduğunu kabul etmek güçtür.

Konuya sosyal güvenlik hukuku açısından bakıldığında ise, SSGSSK. m.6/1-b'deki şu hükmü ele almak gerekmektedir; “*Aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü derece dâhil bu dereceye kadar hısımlar arasında ve aralarına dışardan başka kimse katılmaksızın, yaşadıkları konut içinde yapılan işlerde çalışanlar, ...4. ve 5.maddelere göre sigortalı sayılmaz.*” Görüldüğü üzere, aile fertleri arasında gerçekleşen iş görme faaliyetleri, bu kişilerin sigortalı olacak niteliğe ulaştırmamaktadır. Bunun için çalışma yapan kişilere ilişkin maddede sınırlamalar katı bir biçimde yapılmış olmakla birlikte, yapılan işin türü ile ilgili olarak bu kadar net bir sınır çizilmemiş ve sadece “konut içinde yapılan işler” şeklinde bir belirleme yapılmıştır. Öteden beri mevzuatımızda yer verilen bu eski düzenleme, o dönemlerin şartlarına uygun biçimde yorumlandığında, konut içinde yapılan el sanatları işleriyle sınırlı tutulması ve istisnanın genişletilmemesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır⁶³. Kavramın sadece el sanatlarıyla sınırlı tutulmaması yönünde de görüşler bulunmaktadır⁶⁴. Kanaatimizce ebeveyni ile çocuk arasında konut içinde (evin ev olma niteliği devam edecek şekilde⁶⁵), başkaları dâhil olmadan yapılan incelediğimiz çalışmayı da bu hüküm kapsamına dâhil etmemiz mümkündür. Böylelikle ortaya bir sigortalılık ilişkisi de çıkmamış olacaktır. O halde, günümüz ihtiyaçlarına uyumlu hale getirerek, aileye yardım amaçlı yapılan sosyal medya içeriği oluşturma faaliyetinin de sigortalılık ilişkisi oluşturmayacağını kabul etmek gerekir. Burada dikkat edilecek hususun gelir elde edip etmeme değil, faaliyetin yardım amaçlı olup olmadığı unutulmamalıdır.

62 Çelik, Caniklioğlu, Canbolat, Özkaraca, s. 168; Ünal Narmanlıoğlu, *İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri I*, 5. Baskı, Beta, İstanbul, 2014, s. 173; Sarper Süzek, *İş Hukuku*, 21. Baskı, Beta, İstanbul, 2021, s. 224; Ali Güzel, “Fabrikadan İnternet’e İşçi Kavramı ve Özellikle Bağımlılık Unsuru Üzerine Bir Deneme”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Sayı 2, Haziran 1997, s. 96; Hamdi Mollamahmutoğlu, Muhittin Astarlı, Ulaş Baysal, *İş Hukuku*, 7. Baskı, Lykeion, Ankara, 2022, s. 307.

63 Ali Güzel, Ali Rıza Okur, Nurşen Caniklioğlu, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 19. Baskı, Beta, İstanbul, 2021, s. 115; Tuncay, Ekmekçi, Gülver, s. 325.

64 Anılan maddede amacın, aynı konutta yaşayan aile fertleri arasındaki yardım amaçlı yapılan çalışmaları kapsam dışı bırakmak olduğu yönünde, Refik Korkusuz, Suat Uğur, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 5. Baskı, Ekin, Bursa, 2016, s. 266. Benzer görüş, Ali Nazım Sözer, *Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*, 6. Baskı, Beta, İstanbul, 2023, s. 108-110.

65 Ali Rıza Okur, “Ev Hizmetlerinde (İşlerinde) Çalışanların Sigortalılığı”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, 2004, s. 8.

Sonuç olarak ebeveynleri tarafından sosyal medya içeriği oluşturmada kullanılan ancak oyun veya aileye destek boyutunu aşmayan bu faaliyetler, iş ilişkisi olarak nitelendirilemeyecektir. Dolayısıyla çocuğun bu çalışmasının iş hukuku bakımından kötüye kullanımından bahsedilemeyeceğinden, bu konuya ilişkin herhangi bir koruma gerekliliği de söz konusu olmayacaktır⁶⁶.

2. Çocuğun Ailesine Destek Boyutunu Aşacak Şekilde Çalıştırılması

Çocuğun kidfluencer olarak faaliyet yürütmesinde yanıtlanması gereken bir başka soru, çocuğun ebeveynleri yanında çalışmasının her zaman yardım niteliğinde olarak mı değerlendirileceğidir. Belirtmek gerekir ki, iş mevzuatımızda ebeveyn ve çocuk arasında iş ilişkisi kurulamayacağı yönünde açık bir sınırlama bulunmamaktadır. Bu nedenle kural olarak ebeveynler iş hukuku esaslarına dayanarak çocuklarıyla iş ilişkisine girebilirler⁶⁷. Zira influencer ebeveyn genellikle çocuğa hazırlanan içerikte nasıl davranacağı, ne giyeceği, ne kadar süre videoda bulunacağı yönünde belirlemeler yapmakta ve bu faaliyeti yürütürken âdeta bir işveren gibi çocuğuna talimat vermektedir⁶⁸. Ancak kural olarak ebeveyn ve çocuk arasında kurulan ilişkisinin ehliyet koşulları bakımından değerlendirilmesi ve özellikle medeni hukuk açısından konunun ele alınması da gerekmektedir.

a. Velayet Hukuku ve Temsil Bakımından Değerlendirme

Çocuğun sosyal medyada ebeveyni ya da kendisinin fenomen seviyesinde yer aldığı durumlarda artık bu tür içerik oluşturma faaliyetinin tekrar eden, uzun mesai harcanan bir çalışmayı gerektirdiği kuşkusuzdur. Gerçekten de influencerlar çok sık kamera karşısında olup, sık aralıklarla reklam amaçlı içerik yayınlamalıdır. Aksi takdirde takipçileri ilgili hesabın aktif olmadığını düşünüp takipten çıkabilmektedir⁶⁹. İşte bu düzenli ve sürekli çalışma temposu, iş ilişkisinde de mevcut olan bir unsurdur. Çocuğun bu çalışmaya onay verecek yaşta olmaması ve/veya tarafların özellikle çocuğun iş sözleşmesi yapma amaçlı irade beyanının olmaması olasılığı yüksektir. Ancak unutmamak gerekir ki, iş sözleşmesinin zımni irade uyuşmasıyla yapılabilmesi de mümkündür.

66 Ancak bu nitelikteki faaliyetler bakımından da, çocuğun kişilik hakları bağlamında korunması gerektiği açıktır.

67 Ayrıca Alman Hukuku açısından da, çocuğun aile hukukundan doğan destek verme yükümlülüğü olmasının iş sözleşmesi yapabilmesine engel olmayacağından hareket ederek, aynı yönde, Karl August Sachsen Gessaphe, *Münchener Kommentar zum BGB*, 8. Baskı, C.H. Beck, 2020, Rn. 34.

68 Bazı içeriklerde ise, ebeveyn çocuğun örneğin doğal halde oynadığı oyunu videoya çekmekte ve çocuğa müdahalede bulunmamaktadır. İşte bu tür durumlar için sistematik bir çalıştırma olgusundan bahsetmek mümkün değildir.

69 Herberger, Rn. 274.

Öte yandan, küçükler bakımından iş sözleşmesinin tarafı olup olmadığının tespitinde kişinin ehliyet durumuna göre bir belirleme yapmak gerekir. İlk olarak küçüğün ayırt etme gücünün bulunduğu, sınırlı ehliyetsiz olduğu durumda, TMK. m.16'da yer alan, "*Ayırt etme gücüne sahip küçükler.., yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler.*" hükmü gereği, tek başına iş sözleşmesi imzalayamayacak, veli ya da vasisinin izni gerekecektir⁷⁰. TMK. m.335'te, "*ergin olmayan çocuk ana ve babasının velayeti altındadır*" denilerek iş sözleşmesi yapılırken, evli ana-babasının ortak biçimde çocuğun iş sözleşmesi yapmasına izin vermesi gerekmektedir. Küçüğün ayırt etme gücünün bulunmadığı ve tam ehliyetsiz olduğu durumda ise, TMK. m.15'te ifade edildiği üzere, "*Kanunda gösterilen ayrık durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin filleri hukukî sonuç doğurmaz.*" bu durumdaki kişinin tek başına sözleşme yapması geçersiz olacak, sözleşmeyi onun adına ve hesabına yasal temsilcisi yapacaktır⁷¹. İncelemekte olduğumuz konu itibarıyla özellikle okul öncesi dönemde bulunan bebek ve çocuklar bakımından da tam ehliyetsizlik durumu söz konusu olduğundan, burada da yasal temsilcisi olan ebeveynlerinin onlar adına sözleşme yapmaları mümkün olabilecektir.

Çalışmamız için asıl önemli husus ise, küçüğün yasal temsilcisi konumunda olan ebeveyni ile iş sözleşmesi ilişkisine girip giremeyeceğidir. Zira uygulamadaki örnekler bakıldığında, küçüğün bizzat kendi ebeveyni tarafından sosyal medya içeriği oluşturmak için çalıştırıldığı gözlemlenmektedir. Velayet hukuku açısından değerlendirme yapıldığında, velayet hakkına sahip olanların temelde çocuğu koruma görevi olduğunu ifade etmek gerekir⁷². Bu nedenle çocuğu temsil yetkisi olan ebeveyninin bu yetkiyi çocuğun yararını göz önünde tutarak koruması gerekmektedir⁷³. Bunu sağlayabilmek adına TMK. m.345'te, "*Çocuk ile ana veya baba arasında ya da ana ve babanın menfaatine olarak çocuk ile üçüncü kişi arasında yapılacak bir hukukî işlemle çocuğun borç altına girebilmesi, bir kayımanın katılmasına ve hâkimin onayına bağlıdır.*" hükmü yer

70 Ana-babadan biri öldüğünde velayet sağ kalan eşte kaldığından, bu ebeveynin rızası gerekcek; ayrıca ortak hayata son verilme veya ayrılık durumlarında ise velayet hâkim tarafından ana babadan birine verileceğinden, velayet hakkına sahip taraf iş sözleşmesine rıza gösterecektir. Küçük vesayet altında ise, TMK. m.462'de hükme istinaden, küçüğün iş sözleşmesi yapabilmesi için hem vasisinin rızası hem de sulh mahkemesinin izni gerekmektedir, Ayşegül Kökkılınç Eraltuğ, Ayşe Fırat Şimşek, "Çocuk ve Genç İşçinin İş İlişkisinde Veli ve Vasisinin Rolü", *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Sayı 21, 2019, s. 99.

71 Sevgi Usta, *Velayet Hukuku*, On İki Levha, İstanbul, 2016, s. 343.

72 Mustafa Dural, Tufan Öğüz, *Türk Özel Hukuku-Kişiler Hukuku*, Cilt 2, 16. Baskı, Filiz, İstanbul, 2015, s. 74.

73 Hayrunnisa Özdemir, Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)*, On İki Levha, İstanbul, 2018, s. 267.

almaktadır. Maddenin çıkış noktası çocuk ile anne- babası arasında yapılacak sözleşmede taraflar arasında yarar çatışmasının gerçekleşme olasılığının bulunmasıdır⁷⁴. Yarar çatışması, TMK. m. 426/2'de belirtildiği üzere, bir olayda tarafların birbirinden farklı olan yararlarının birbiriyle uyuşmaması olup, incelediğimiz konu açısından, kişinin (ebeveynin çocuğu adına) kendisiyle işlem yapması biçiminde ortaya çıkmaktadır⁷⁵. Öte yandan, ana/babanın çocuk adına yapması yasaklanan işlemler de TMK m. 449'da sayılmış, bunlar arasında iş ilişkisi kurulmasını engelleyen bir hükme yer verilmemiştir⁷⁶. O halde, gerek iş hukuku, gerekse velayet hukuku bakımından, çocuğun ebeveyni ile iş sözleşmesi yapması tamamen yasak değildir. Ancak velayet hukuku bakımından, bu sözleşmenin geçerli olabilmesi için kendisine bir kayyım atanması ve hâkimin de söz konusu sözleşmeye onay vermesi gerekecektir. Zira “temsilcinin kendisi ile işlem yapma yasağı” olarak adlandırılan kurala göre, çocuğun yasal temsilcisine borçlanması, taraflar arasında yarar çatışması olduğunun varlığını kanıtlamaya yeterli olduğundan, kendisi ile işlem yapan yasal temsilcinin temsil yetkisine son verilerek, hâkimin kararıyla ilişkiye kayyımın katılımı zorunluluğu kabul edilmiştir⁷⁷. Medeni hukuk öğretisinde kayyım atanmasını gerektiren işlemler arasında genellikle çocuk ile anne baba arasında miras sözleşmesi yapılması, çocuğun denkleştirme borcunun ifası gibi durumlar örnek verilmektedir⁷⁸. Bu işlemlerin ortak yönü, yasal temsilcinin kendisi ile yaptığı işlemle çocuğu borçlandırması olduğuna göre, kanaatimizce çocuğa iş görme borcu yükleyen iş sözleşmesini de kayyım atanacak borçlandırıcı işlemlerden kabul etmek mümkündür.

Ayrıca yaptığı çalışma karşılığında ebeveyni tarafından kendisine ücret verilmemiş olması iş sözleşmesinin unsurlarının yapılan çalışmada bulunmadığından hareket edilerek, iş ilişkisi olmadığını kabul etmek kanaatimizce çocuğun emeğinin ebeveyni tarafından sömürülmesine göz yummak olacaktır.

Sonuç olarak çocuk ile ebeveyni arasında gerçekleşen çocuğun aile hukuku esaslarına göre ailesine yardım etmesi boyutunu aşan çalışmasının yine velayet hukuku kurallarına uygun biçimde yasal temsilcisi olan anne/babası ile temsil ilkelerine uygun olarak (TMK. m. 345 esaslarına göre) iş sözleşmesi yapmasının mümkün olacağı kanaatindeyiz. Vardığımız bu sonuç, TBK. m. 394/2'deki,

74 Özdemir, Ruhi, s. 267.

75 Yarar çatışması hakkında, Özge Yücel, *Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili*, Turhan, Ankara, 2011, s. 59.

76 TMK. m. 449'a göre, “Vesayet altındaki kişi adına kefil olmak, vakıf kurmak ve önemli bağışlarda bulunmak yasaktır.” Vesayet için kabul edilen bu düzenleme velayet için de geçerlidir.

77 Alper Gümüş, *Türk Medeni Hukukunda Kayyımlık*, Vedat, Ankara, 2006, s. 199; Yücel, s. 122.

78 Bilge Öztan, *Aile Hukuku*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2004, s. 662.

“Bir kimse, durumun gereklerine göre ancak ücret karşılığında yapılabilecek bir işi belli bir zaman için görür ve bu iş de işveren tarafından kabul edilirse, aralarında hizmet sözleşmesi kurulmuş sayılır.” yönündeki sözleşme karinesine de uygundur.

b. Çalıştırmanın Niteliği Bakımından Değerlendirme

Çocuğun ailesine destek boyutunu aşacak şekilde kidfluencer olarak çalıştırılmasının çocuk işçiliği niteliğinde olup olmadığının tespitini yapabilmek için söz konusu çalıştırmada faaliyetin hangi nitelikte olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmamızda ele alındığı üzere, gerek ülkemizde gerekse yabancı hukuk sistemlerinin çoğunda henüz kidfluencer çalışması yasal olarak tanınmış bir faaliyet olmadığından, değerlendirmeyi uygulamada düzenlemesi olan çalışmalara kıyas yapmak suretiyle belirleme zorunluluğu bulunmaktadır. Kıyaslama yapacağımız çalışma türü, İş Kanunu’muzdaki ifade edilmiş biçimi ile “sanat, kültür ve reklam faaliyetleri” olacaktır.

Bu düzenleme, “Çalıştırma yaşı ve çocukları çalıştırma yasağı” başlıklı 71. maddede yer almaktadır⁷⁹. Anılan maddenin son fıkrasında, “Sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinin kapsamı, bu faaliyetlerde çalışacak çocuklara çalışma izni verilmesi, yaş grupları ve faaliyet türlerine göre çalışma ve dinlenme süreleri ile çalışma ortamı ve şartları, ücretin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun görüşleri alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.” (m.71) hükmüne yer verilmek suretiyle detaylı tespit yönetmelikle belirleneceğine işaret edilmiş olmakla birlikte anılan yönetmelik henüz çıkarılmamıştır. ÇSGB tarafından hazırlanan ilgili yönetmelik taslağında, reklam faaliyetinin tanımı, “Bir ürünün, hizmetin, markanın, kampanyanın, eserin, kişi, kurum veya kuruluşun tanıtımı amacı ile tertip edilen her türlü defile, şov, söyleşi ile fotoğraf, katalog, broşür çekimi ve benzeri faaliyetler” olarak yapılmıştır (m. 3/1-d). Sanat ve kültür faaliyetleri ise, “Sinema, televizyon, tiyatro, opera, bale, dans, folklor, edebiyat, görsel, dekoratif, müzik ve sahne sanatları”nı ifade edecek şekilde tanımlanmıştır (m. 3/1-f). Tanımlamalara bakıldığında, çocukların influencer ola-

79 “On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler.”

rak yaptıkları çalışmaları, sanat ve kültür faaliyeti olmasa da, reklam faaliyeti kapsamına dâhil etmenin mümkün olduğu kanaatindeyiz. Zira yönetmelikteki ifade sınırlı bir sayım yöntemi belirlemediğinden, internet ortamında yapılan reklam faaliyetlerini de bu kapsama dâhil etmek mümkün olabilecektir.

Değerlendirmemizi uluslararası düzenlemeler ışında yapacak olursak, “*Gençlerin İşyerinde Korunmasına İlişkin 94/33/EC Sayılı Direktif*” ne değinmek gerekmektedir⁸⁰. Direktif, reklam faaliyetinin ne olduğuna dair bir tanımlamaya yer vermemiştir. Konumuzu ilgilendiren başlıca düzenleme Direktifin 5. maddesinde, “Kültürel ve benzeri faaliyetler” başlığı altında şu şekilde yapılmıştır; “Çocukların kültürel, sanatsal, sportif veya reklam faaliyetlerinde performans amacıyla çalıştırılması, münferit durumlarda yetkili makam tarafından verilecek ön izne tabidir.”

Direktif’in ayrıca m. 3/d’de hafif iş kavramına yer vermiş olduğu görülmektedir. Bu tanıma göre “hafif iş”, içerdiği görevlerin doğal yapısı ve gerçekleştirildikleri özel koşullar nedeniyle çocukların güvenliği, sağlığı veya gelişimi için zararlı olması muhtemel olmayan ve okula devam etmelerine, yetkili makam tarafından onaylanan mesleki rehberlik veya eğitim programlarına katılmalarına veya alınan eğitimden yararlanma kapasitelerine zarar verecek nitelikte olmayan çalışmalardır. Direktif ’in çocukların hafif işlerde çalışmalarına izin verdiği bu işler arasında reklam faaliyetlerinin de yer aldığı kabul edilmiştir. Direktif’e göre, çocuğu hafif işlerde çalışabilmesinin iki temel koşulu bulunmaktadır. İlk olarak, münferit durumlarda ulusal yetkili makamın iznine veya en az on üç yaşındaki çocuklar söz konusu olduğunda kanunda bir istisnaya yer verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Ülkemizdeki uygulamada henüz bu şekilde yetkili makamdaki alınan bir “ön izin” olmadığını hatırlamak gerekir. İkinci olarak ise, çocukların güvenliği, sağlığı veya gelişimi ve okula devamları için zararlı olması durumunda istihdamın mümkün olamayacağı kabul edilmiştir. Bu bağlamda influencerlik faaliyetinin bu kapsama dâhil olabilecek bir hafif iş olduğu düşünülebilir. Ancak Direktif ’in, bir iş sözleşmesi kapsamında bir işverenle çalışan çocuklarla sınırlı olması, yine incelemekte olduğumuz ilişkiye iş hukuku açısından yasal bir düzenleme yapılması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, çocukların yaptıkları faaliyeti, hafif iş niteliğinde olan bir “sosyal medya reklamcılığı” olarak kabul edilmesi kanaatimizce mümkün olabilir⁸¹.

80 22.06.1994 tarihli ve 94/33/EC sayılı Direktif.

81 Nitekim Amerikan Hukuku’nda, kidfluencerin gerçekleştirdiği faaliyetin “sosyal medya reklamcılığı” olarak adlandırılabilceği, tanımının da, “*bir ürünün sosyal medya aracılığıyla kullanımı, gösterilmesi veya yerleştirilmesi*” şeklinde yapılabileceği yönünde görüş ileri sürülmüştür, (Charlotte B Winckler, “Kidfluencers: How The Law’s Failure To Keep Up Leaves

Kültür, sanat ve reklam faaliyetleri ile ilgili yabancı hukuk sistemlerindeki düzenlemelere bakıldığında ise, Alman Hukuku'nda yer alan, JArbSchG 14. maddesinin 7. fıkrası ile sanat, kültür ve spor niteliğinde değerlendirilen faaliyetler kapsamında genç çalışanların saat 23.00'e kadar katkı sağlayabilmeleri olanaklıdır. Buradaki temel belirleyici unsur "katkı sağlama" unsuru olmaktadır. Öyle ki, sanat veya kültürel faaliyet kapsamına dâhil olan alanlarda, genç çalışanın örneğin eserin icrasında bir rol alması bu kapsamda kabul edilmektedir. Oysa bilet satışı yapması, yer göstericiliği yapması veya kantinde çalıştırılmasının bu kapsamda değerlendirilmesinin imkânı bulunmayacaktır. Diğer bir deyişle, genç çalışanın doğrudan sanatsal, kültürel veya sportif faaliyete bulunması gerekmektedir⁸². JArbSchG dikkate alınarak yapılan değerlendirmede, kidfluencer faaliyetinin tiyatro etkinliği olmadığı, zira tiyatro faaliyeti için anılan kanunun çocuğun sahneye çıkma olgusunu aradığı ifade edilmektedir⁸³. Benzer şekilde, kidfluencer faaliyeti, JArbSchG § 6/2'de sayılan, kabare, dans salonu ve benzeri kuruluşlar ile lunapark, panayır ve benzeri etkinliklere, gösteri ve temsillerden de değildir. Reklam faaliyeti olduğu hususunda da fikir birliği yoktur. O halde 1976 tarihli bu eski kanunun günümüz teknolojik gelişmesinin bir getirisi olan bu çalışma türü hakkında doğrudan bir düzenleme içermesi beklenemez. Ancak yine de kidfluencer çalışmasını belli sınırlar içinde onay verilebilen kategoriye dâhil etmek isabetli olabilecektir⁸⁴. Ancak kidfluencer çalışmasını denetim makamının vereceği izinle mümkün kılan yeni bir yasal eklemenin yapılması ihtiyacı Alman Hukuku açısından da dile getirilmiştir⁸⁵.

Öte yandan, çalışmanın niteliğinin belirlenmesi ile ilgili olarak, yapılan faaliyetin ev ortamında yapılması açısından bir değerlendirme yaptığımızda, Alman Hukuku'nda savunulan bir görüşe göre, internet için hazırlanan film kayıtlarının her ne kadar ev ortamında hazırlanıyor olsa da, söz konusu ailesel alanın internet ortamında kamuya neşredildiği kabul edilmekte, bu durum veri koruma hukukunun da kapsamına girmektedir⁸⁶. Belirtmek gerekir ki, bu

Children Across The Country At Risk Of Labor Abuse And Financial Exploitation", *Charleston Law Review*, Cilt 16, Sayı 2, 2022, s. 123.).

82 Alpay Hekimler, "Karşılaştırmalı Bir Perspektif ile Türk ve Alman Hukukunda Genç İşçilerin Çalıştırılmasına Yönelik Mevzuatın Temel Esasları", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt 4, Sayı 75, 2022, s. 2563.

83 Herberger, Rn. 277.

84 Herberger, Rn. 278.

85 Marlen, Schröder, *Positionen zur Diskussion um die Mitwirkung von Kindern und Jugendlichen bei Film- und Fernsehproduktionen*, Bachelorarbeit, 2012, https://monami.hsmitweida.de/frontdoor/deliver/index/docId/3284/file/Bachelorarbeit_M.Schroeder.pdf, (05.10.2023).

86 Herberger, Rn. 275.

değerlendirme, JArbSchG kapsamına aile ocağında yapılan çalışmaların dâhil olup olmadığını tespit için yapılmıştır. Gerçekten anılan, JArbSchG §1 Abs.2 nr.2'de, "işçi veya ev işçisi olarak çalışanların bu kanun kapsamında olmadıkları" kabul edilmektedir. Dolayısıyla yazar, kidfluencer olarak çalışmanın JArbSchG kapsamına girmediğinden, anılan kişilerin bu kanundaki koruma hükümlerinden yararlanamayacağı kanaatindedir⁸⁷.

Öte yandan, genel yaş sınırını 13 olarak belirleyen Kanun, istisnai olarak, tiyatro gösterimlerinde (6 yaşından büyük ve 3-6 yaş arasındaki) çocukların, ses ve görüntü taşıyıcıları ile film ve fotoğraf kayıtları için günlük belirlenen sınırlar içinde çalıştırılmalarına izin verileceğini düzenlemiştir. (JArbSchG § 6,1). Bu noktada, 0-3 yaş grubundakilerin tiyatro gösterimlerine ilişkin hükme kıyasen, kidfluencer olarak faaliyet göstermesinin bu kanuna aykırı olduğu yönünde görüşler olduğu gibi bu çocukların oyun oynarken kendi hallerine bırakılarak, herhangi bir yönlendirmeye maruz kalmadan video çekmenin mümkün olacağı ve zaten bu faaliyetin bir istihdam olmayacağı yönünde de görüşler vardır⁸⁸. Ancak baskın görüş, çocuğun kendisinin belirlediği oyunu oynarken dahi aynı zamanda ebeveyni için bir edim ifa ettiği gerekçesiyle denetim makamının izniyle bu yaştaki çocukların da çalışmasına izin verilebileceği yönündedir⁸⁹.

III. Çocuğun Faaliyetlerinin Ortaya Çıkardığı Sorunlar ve Koruyucu Hükümlerin Yeterliliğinin Değerlendirilmesi

Hukumumuzda küçük yaştaki çocukların işgücünden yararlanılmasının önüne geçilmesi için hukuki tedbirler bulunmaktadır. Ancak iş mevzuatımızdaki bu düzenlemelerin temel mantığı, öncelikle çocuğun yaptığı işin iş ilişkisi olarak kabul edilmesinden hareket etmektedir. Diğer bir deyişle iş mevzuatı kapsamına dâhil olmayan bir çalışma biçimini bu mevzuattaki hükümlerle korumak mümkün olmamaktadır. Yabancı hukuk sistemlerinden Alman Hukukunda (Genç İstihdamını Koruma Yasası- (JArbSchG)) olduğu gibi genel nitelikli bir düzenlemenin olmayışı söz konusu duruma sebep olmaktadır. Bu nedenle kidfluencerların ailesi tarafından çalıştırılması sürecinde onları korumanın yolu, bu konuda özel bir düzenleme yapılncaya kadar, iş mevzuatındaki düzenlemelerden yararlanmalarını sağlamak olacaktır.

87 Herberger, Rn. 275.

88 Georg, Erbs/Max, Kohlhaas/Ambs/Peter, Häberle, *Strafrechtliche Nebengesetze*, 233. EL 10/20, 2023, § 6 JArbSchG, Rn. 1.

89 Herberger, Rn. 277.

A. Yabancı Hukuk Sistemlerindeki Özel Koruyucu Düzenlemelere Bakış

Bu başlık altında ilk ele alacağımız düzenleme, Alman Hukuku olacaktır. Belirtmek gerekir ki, Alman Hukuk sisteminde de henüz kidfluencerların çalışma ilişkisine yönelik özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu sebeple çocuk yaştaki bu kişilerle ebeveynleri arasındaki çalışmada, çalışan konumundaki çocuğun, bu konuda genel düzenleme olan Genç İstihdamını Koruma Yasası⁹⁰ kapsamında ele alınıp alınmayacağı tartışmaları bulunmaktadır⁹¹. Anılan Kanun, ülkemizdeki gibi, çocuk ve genç istihdamının korunmasına yönelik hükümleri İş Kanunu içinde değil de, ayrı bir kanun olarak düzenlemiştir. Bu yönde bir düzenlemenin olumlu yanı, korumadan sadece bizdeki gibi İş Kanunu kapsamındaki değil, istihdam ilişkisi içinde olan herkesin yararlanabilmesidir. Söz konusu düzenlemeye göre, “istihdam”dan kasıt; “talimatlara bağlı olarak bağımlı bir ilişki kapsamında ifa edilen ve iş sözleşmesinin filli olarak bağitlanmış olup olmamasına bakılmaksızın tüm işlerdir”⁹².

Yukarıda da ifade edildiği gibi kidfluencer çalışması, JArbSchG bağlamında bir çalışmaya tam örtüşmediğinden, kidfluencer çalışmasını denetim makamının vereceği izinle mümkün kılan yeni bir yasal eklemenin yapılması ihtiyacı Alman Hukuku açısından da dile getirilmiş olduğunu hatırlatmakta fayda vardır⁹³.

Bu konuda ilk yasal düzenleme Fransız Hukuku’nda yapılmıştır. 2021 yılında yürürlüğe giren, “On Altı Yaşından Küçük Çocukların Çevrimiçi Platformlardaki İmajı” başlıklı kanun⁹⁴ ile influencer faaliyeti iş olarak kabul edilmiş ve Fransız İş Kanunu’ndaki ilgili koruma düzenlemeleri ile donatılmıştır⁹⁵. Bu düzenlemeye göre, aileler çocuklarıyla içerik oluşturmadan önce yetkili makamdan onay almak zorundadır⁹⁶. Bu onay ile çocuğun internette maruz kaldığı sonuçlar için gerekli duyarlılığa sahip oldukları ailelerce garanti edilmelidir. Bu çalışma sonucu elde edilen gelirlerle ilgili olarak ise, Caisse des dépôts et Consignations’a

90 12 Nisan 1976 tarihli Genç İstihdamını Koruma Yasası (Jugendarbeitsschutzgesetz).

91 Herberger, Rn. 273-278.

92 Hekimler, s. 2557. Yazar ayrıca, eser sözleşmesi kapsamında çalışanlar ile ergin olmayan çalışanın, harçlığını çıkarmak gayesiyle çalışıp, bu çalışmasını iş ilişkisi olarak değil hobi amaçlı yürüttüğü durumlarda dahi bu kanunun uygulanacağını ifade etmektedir.

93 Herberger, Rn. 279.

94 19.10.2020 tarih ve 2020-1266 sayılı Kanun, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORF-TEXT000042439054> (04.04.2023).

95 Bu çalışmanın yürürlükteki yasal düzenlemelerdeki çalışma ilişkilerine benzemediği için İş Kanunu kapsamı dışında bırakmak yerine, İş Kanunu kapsamına almak suretiyle Fransız Hukuku’nda, kidfluencerlerin açık yasal düzenleme ile korumaya kavuşturulduğu görülmektedir.

96 Herberger, Rn. 279.

(Mevduat ve Emanet Sandığı)⁹⁷ bildirim yapma zorunluluğu bulunmaktadır⁹⁸. Bu hükümle, Fransız yasama organı, kişinin kendi imajı ve çocuğun çalışma yeteneği hakkının ticarileştirilmesinden elde edilen kârın en azından bir kısmını çocuğa sağlama amacını gütmektedir⁹⁹. Nitekim kidfluencer ergin olduktan sonra bu miktarlara erişebilir. Bu sayede ailenin çocuk üzerinden zenginleşmesinin ve çocuğun sömürülmesinin önlenmesi amaçlanmaktadır¹⁰⁰.

Kanunda odaklanılması gereken bir başka düzenleme ise, çocuğun isteği doğrultusunda sosyal medya ve benzer platformları herhangi bir video ya da içeriği kaldırmak zorunda bırakan “unutulma hakkı”na yer vermesidir¹⁰¹.

Düzenlemede sadece çocuklarını çalıştıran ebeveynler değil, üçüncü kişiler de yükümlülük altına alınmıştır. Buna göre, reşit olmayan bir influencerı çalıştırmak isteyen herhangi bir işyerinin yerel idarelerden izin alması gerekmektedir¹⁰².

İncelemekte olduğumuz çalışmanın yasaklaması, günümüz koşullarında pratik olma olasılığı düşük olacağından, Fransız kanun koyucusunun en azından bu tür faaliyetlerde bulunurken çocuk için mümkün olan en iyi korumayı sağlamaya çalıştığı görülmektedir¹⁰³. Bu haliyle Fransız Hukuku’ndaki bu yeni düzenlemenin diğer ülkeler için de bir model oluşturduğu söylenebilir.

Amerikan Hukuku’nda da kidfluencerlar ile ilgili doğrudan bir yasal düzenleme bulunmamakta ve bu eksikliğin giderilmesi gerekliliğine işaret edilmektedir¹⁰⁴. Ülke genelinde sadece 32 eyalette çocukların eğlence sektöründe ça-

97 Bkz. <https://www.caissedesdepots.fr/>, (28.09.2023).

98 Herberger, Rn. 279.

99 Sophie Dannecker, “Kurzer Ausblick nach Frankreich Französisches Parlament verabschiedet Gesetz zum Schutz von Kinder-Influencern” *NZFam*, Beckonline, 2020, Rn. 1094.

100 Herberger, Rn. 279.

101 Independent Türkçe, *Fransa’da bundan böyle 18 yaşını tamamlamamış olan fluencerler çocuk işçi kabul edilecek* <https://www.indyturk.com/node/255881/ya%C5%9Fam/fransadart%C4%B1k-18-ya%C5%9F%C4%B1ndan-k%C3%BC%C3%A7%C3%Bck-fenomenler-%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7i-kabul-edilecek> (04.04.2023).

102 Independent Türkçe, *Fransa’da bundan böyle 18 yaşını tamamlamamış olan fluencerler çocuk işçi kabul edilecek* <https://www.indyturk.com/node/255881/ya%C5%9Fam/fransadart%C4%B1k-18-ya%C5%9F%C4%B1ndan-k%C3%BC%C3%A7%C3%Bck-fenomenler-%C3%A7ocuk-i%C5%9F%C3%A7i-kabul-edilecek> (04.04.2023).

103 Dannecker, Rn. 1094.

104 Madyson Edwards, “Children Are Making It Big (For Everyone Else): The Need For Child Labor Laws Protecting Child Influencers”, 2023, <https://ssrn.com/abstract=4351827> (09.04.2023). Kidfluencerlerin ve hatta Influencerlerin iş yasalarında korunmalarına yönelik eksikliklerin olduğu yönünde ayrıca bkz. Munirat Sulemain, “Is Kidfluencing Child Labor?: How the Youngest Influencers Remain Legally Unprotected”, *Columbia Undergraduate Law Review*, 2022, <https://www.culawreview.org/journal/is-kidfluencing-child-labor-how-the-youngest-influencers-remain-legally-unprotected> (11.04.2023).

lıştırılmalarına yönelik yasal düzenlemeler bulunmakta ve korunması gereken çocuğun tanımı hususunda ortak bir belirleme dahi bulunmamaktadır. Böylece anılan kişilerin korunması hususunda da yeknesaklık oluşmadığı görülmektedir¹⁰⁵. Youtube ve Instagram'ın Kaliforniya'da bulunması nedeniyle burada yürürlükte olan ve Coogan Yasası¹⁰⁶ olarak anılan "California Çocuk Aktörler Yasası", çocuğun çalışmasının iş hukuku açısından korunmasından ziyade, çocuğun bu çalışması sonucu elde ettiği gelirin korunmasına odaklanmaktadır¹⁰⁷. Bu konuda Amerikan Hukuku'nda, somut bir tedbir ve kidfluencerları koruyucu bir düzenleme olarak, yapılan faaliyetin iş hukuku bağlamında iş olarak kabulünün ardından, ebeveynle birlikte içeriğin paylaşıldığı sosyal medya platformunun da ortak işveren olarak kabul edilmesi gerektiği görüşü ileri sürülmektedir¹⁰⁸. Sonuç olarak, Amerikan Hukuku'nda yürürlükte olan Adil Çalışma Standartları Yasası¹⁰⁹ (The Fair Labor Standards Act- FLSA)'nın çocuk işçiliğine yönelik kapsamlı düzenlemeleri bulunmasına rağmen, "baskıcı"¹¹⁰

105 Sulemain, <https://www.culawreview.org/journal/is-kidfluencing-child-labor-how-the-young-est-influencers-remain-legally-unprotected> (11.04.2023).

106 Amerikalı çocuk oyuncu, Coogan'ın, Charlie Chaplin filmlerinde rol alarak, 1930'lı yıllarda elde ettiği gelirin tümünün ailesine kalmasının ardından çıkarılan yasa, çocuk sinema yıldızlarına, sözleşmelerinin mahkemelerce onaylanması, gelirlerinin mali kurumlarca denetlenmesi gibi haklar tanımlıydı. 1 Ocak 2000'de Kaliforniya yasasında yapılan değişiklikler ile reşit olmayanların eğlence endüstrisindeki kazançlarının ebeveynlerinin değil, reşit olmayanların mülkiyetinde olduğu yönünde düzenleme eklendi. Bu değişiklik ayrıca, reşit olmayanların tüm kazançlarının %15'inin genellikle Coogan Hesabı olarak bilinen bloke edilmiş bir güven hesabında bir kenara bırakılmasını gerektirir. (<https://www.sagaftra.org/membership-benefits/young-performers/coogan-law> (09.04.2023)). Anılan yasal düzenlemenin metni için bkz. <https://www.sagaftra.org/membership-benefits/young-performers/coogan-law/coogan-law-full-text>, (09.04.2023).

107 Belirtmek gerekir ki bu yasa, California, New York, Illinois, Louisiana ve New Mexico'da yürürlükte. 2018'de Kaliforniya Meclis Üyesi Kansen Chu, şu anda çocuk oyuncular için geçerli olan korumaları sosyal medya yıldızlarını da içerecek şekilde genişletecek bir yasa tasarısı önerdi, ancak bu korumalar nihai Kaliforniya eyalet yasasından çıkarıldı, Masterson, s. 169.

108 Wong, <https://www.theguardian.com/media/2019/apr/24/its-not-play-if-youre-making-money-how-instagram-and-youtube-disrupted-child-labor-laws>, (26.01.2023).

109 The Fair Labor Standards Act of 1938, <https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/WHD/legacy/files/FairLaborStandAct.pdf> (11.04.2023).

110 Düzenlemede yer alan "baskıcı çocuk işçiliği" kavramı ile anlatılan, 16 yaşından küçük çocuğun, imalat veya madencilik faaliyetlerinde çalıştırılması, çocuğun tehlikeli ve sağlığına zarar verecek işte çalıştırılması gibi zor şartlar altında çalıştırılmasını açıkça yasaklamaktadır. Kidfluencer çalışmasını bunlara dâhil etmek güç olduğu gibi düzenlemede yer alan şu hüküm de kidfluencer çalışmasının bu kanun kapsamında korunmasına engel olmaktadır; "imalat veya madencilik dışında bir işte veya Çalışma Bakanı tarafından on altı ila on sekiz yaş arasındaki çocukların istihdamı için özellikle tehlikeli olduğu veya sağlıklarına veya refahlarına zarar verdiği tespit edilen bir işte kendi çocuğunu veya on altı yaşın altındaki velayeti altındaki bir çocuğu çalıştıran bir ebeveyn veya ebeveyn yerine geçen bir kişi dışında kalanlar" bakımından baskıcı çocuk işçiliği kabul edilmiştir (FLSA, § 203/5/1-1-2 ayrıca § 212/c). O halde ebeveyni tarafından çalıştırılan kidfluencerler bu hüküm gereği, baskıcı çocuk işçiliği kapsamında kabul edilmediklerinden, koruma kapsamının da dışında kalmaktadır. Öte yandan ebeveynin çocuğunu kendi kontrolü altında çalıştırdığı durumda dahi devletin bu çalışmayı sınırlama yetkisi olacağı, bunun da, sosyal medya faaliyetinin çocuğa zarar

emeğin sınırlı tanımı ve çocuk yıldızlara yönelik muafiyetler gibi faktörler, kidfluencerları ebeveynlerinden, sponsorlarından ve platformlarından gelecek sömürü ve tacizden korumada yasal boşluklar bırakmaktadır¹¹¹.

Hollanda Hukuku açısından değerlendirme yapıldığında, ülkede çocuk işçiliğinin önüne geçilmek amacıyla 1995 tarihli Çalışma Saatleri Yasası (Arbeidstijdenwet) yürürlükte olup, yasaya göre “çocuk”, 16 yaşın altındaki kişi olarak belirlenmiştir. Bir çocuğun ticari bir ortamda yaptığı her türlü faaliyet, iş ilişkisi kapsamında değerlendirilir. Hem işveren hem de ebeveyn çocuk çalıştırma yasağına uyulmasından sorumlu tutulmuştur. Yasak kapsamı dışında tutulan faaliyetler sözleşmeye dayalı bir anlaşmayla ilgili değildir. Sözleşmeye dayalı anlaşma kavramı ise geniş yorumlanarak, ebeveynlerle yapılan sözleşmeye dayalı anlaşmaları da kapsamaktadır. Anılan yasa, çocuk işçi çalıştırma yasağına diğer hususların yanı sıra, moda performansları, görsel-işitsel kayıtlar ve endüstriyel olmayan diğer hafif işleri de dâhil etmiştir¹¹². On üç yaşından büyük çocuklar okul saatlerinden sonra hafif işlerde çalışabilirken; on üç yaşından küçük çocuklar için, işverenlerin talebi üzerine, moda performansları ve görsel-işitsel etkinlikler gibi kültürel çalışmalar bakımından iş müfettişliği muafiyet tanıyabilmektedir. Hafif işin tanımına yasada açıkça yer verilmemiş olmakla birlikte, reklam faaliyetlerinde çalışmanın bu nitelikte olduğu kabul edilmektedir¹¹³. Görüldüğü üzere, ülkemiz ve diğer hukuk sistemlerinin çoğunda Yasa, istihdam ilişkilerine odaklanmış olduğundan, kidfluencer faaliyetlerinin hepsi olmasa da çoğu yasanın kapsamı dışında kalmaktadır. Gerekçe olarak da bu tür işlerin bir işverenden ziyade ebeveynin yetkisi altında gerçekleştiğini eklemek mümkündür¹¹⁴.

Belçika Hukuku'nda ise, 0-15 yaş arasındakiler çocuk işçi; 15, 18 veya 21 yaşlardakiler ise genç işçi olarak tanımlanmış olup, kural olarak çocukların çalıştırılmaları yasaklanmıştır¹¹⁵. Yasaklamaların bazı istisnaları bulunmakta-

verdiğinin tespiti sonrasında yapılabileceği görüşü de mevcuttur, (bkz. *Prince v. Massachusetts*- 321 U.S. 158, 64 S. Ct. 438 (1944), LexisNexis, <https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-prince-v-massachusetts>. Suleiman, , <https://www.culawreview.org/journal/is-kidfluencing-child-labor-how-the-youngest-influencers-remain-legally-unprotected> (11.04.2023).

111 Suleiman, <https://www.culawreview.org/journal/is-kidfluencing-child-labor-how-the-youngest-influencers-remain-legally-unprotected> (11.04.2023).

112 Bkz. 1995 tarihli Çalışma Saatleri Yasası (Arbeidstijdenwet), madde 3.2-3.3, <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/68828/78304/F556723639/NLD68828.pdf> (15.04.2023).

113 Simone Van der Hof, Valeria Verdoodt, Mark Leiser, “Child Labour and Online Protection in a World of Influencers”, *SSRN Electronic Journal*, 2019, s.1, https://www.researchgate.net/publication/336249812_Child_Labour_and_Online_Protection_in_a_World_of_Influencers (14.04.2023).

114 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 18.

115 Report on the practical implementation of Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work, [Report_on_the_implementation_of_Council_Directive_9433EC_TheNetherlands.pdf](https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/SERIAL/68828/78304/F556723639/NLD68828.pdf), (05.10.2023).

dır. Bunlar; çocuğun eğitimi ile ilgili olabileceği gibi bazı özel durumlara özgü de olabilmektedir. Son istisna ise, çocuğun reklam amaçlı olarak, video veya görsellerde oyuncu veya model olarak faaliyet göstermesidir. Eğer çocukların influencer olarak çalışması bu istisnaya dâhil edilirse, o zaman çocuklar bir dizi korumadan yararlanabilir. İlk olarak, bu tür işleri düzenleyen kişinin bir ay önceden çocuk çalıştırma yasağından belirli bir sapma için başvurması (istisna tanımında yetkili makam Belçika Sosyal Kanunları Genel Danışmanıdır) gerekliliği ortaya çıkar. Ayrıca, organizatör faaliyetin olumsuz bir etkiye sahip olmamasını sağlamak zorunda olduğu gibi kayıt veya fotoğraf çekimi için çocuktan önce babasının, annesinin veya yasal vasisinin rızasını almalıdır. Üçüncü olarak, eğer çocuk hâlâ zorunlu eğitime tabi ise ve iş çocuğun okula gitmemesini gerektiriyorsa, okul yönetiminden yazılı görüş alınmalıdır. Kidfluencer çalışmasında, organizatör, duruma göre, influencerı kullanan işletme veya çocuğun ebeveynleridir. Burada unutulmaması gereken önemli nokta, çocuğun emeğinin karşılığında elde ettiği geliri, çocuğun reşit olduktan sonra erişebileceği, çocuğun adına bireyselleştirilmiş bir tasarruf hesabına yatırılması zorunluluğudur¹¹⁶. Bu kuralların ihlali organizatör hakkında cezai ve idari yaptırımlara neden olacaktır¹¹⁷. Ancak, bu kuralların bir çocuk influencer çalışma senaryosuna doğrudan uygulanması kolay değildir. Zira kidfluencer çalışması genellikle ebeveynleri tarafından ev ortamında organize edildiğinden, normal oyunculuk faaliyetinden farklılık arz eder. Bu nedenle mevcut yasal düzenlemelerin nasıl uygulanacağı ve çocukların -özellikle de çok küçük çocukların- bu koşullar altında koruma haklarını nasıl kullanabilecekleri sorusunun yanıtı Belçika Hukuku'nda da henüz bulunmamaktadır¹¹⁸.

Birleşik Krallık Hukuku'na baktığımızda ise, bu ülkenin kidfluencerler için geçerli olabilecek hükümlere sahip olduğu görülmektedir¹¹⁹. Anılan düzenlemelerde, tıpkı Belçika ve Hollanda'da kabul edildiği gibi, 13 yaşına kadar çocuk işçi çalıştırma konusunda genel bir yasaklama bulunmaktadır¹²⁰. Tam zamanlı çalışma ancak yasal zorunlu eğitim döneminin sonrası için mümkündür. Bununla birlikte, çocuk işçiliğinin yasaklanmasının önemli bir istisnası, 16 yaşından küçük çocukların, televizyon, tiyatro ve modellik gibi alanlarda performans lisansı aldıktan sonra çalışabilmeleridir. Çocuk şayet henüz yasal zorunlu eğitim dönemindeyse ve seyircinin izlemek için para ödediği filmle- re, oyunlara, konserlere katılıyorsa veya "çocuğa ödeme yapılan herhangi bir

116 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 19.

117 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 19.

118 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 18-19.

119 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 19.

120 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 19.

spor etkinliği veya modellik görevi” yerine getiriyorsa, bir performans lisansı alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Etkinliği yürütmekten sorumlu kişi, bir çocuk performans lisansı için çocuğun yerel konseyine başvurmakla yükümlü tutulmuştur¹²¹. Çocuğun faaliyetini lisanslı tesislerde gerçekleştirmeyi taahhüt ederse, bunu mutlaka refakatçi gözetiminde yapmalıdır. Influencer çalışmaları nadiren ev dışında gerçekleşse de, çocuğun hem gözetimini hem de güvenliğini sağlamak için, çocuk işçiliğine ilişkin risk değerlendirmelerinin ilgili yerel makam tarafından yapılmasını sağlayan yasal bir çerçeve oluşturulmuştur. Rejim esnek ve yargı yetkisine bağlıdır. Örneğin Kuzey İrlanda’da, çocuk, özellikle amaç için düzenlenmemiş bazı normal etkinliklerde bulunurken, (örneğin parkta oyun oynarken), kendisiyle röportaj yapılırken ruhsat gerekliliğinden feragat etmektedir¹²². Ancak çocuk filme alınırken herhangi bir şekilde yönlendirilen faaliyetleri performans olarak sınıflandırıldığından, ruhsat gerekliliği devam eder¹²³. O halde, markalar, kendi ürünlerinin reklamını yapan kidfluencerlar için ekrandaki ya da sosyal medyadaki etkinliği üzerinde editoryal kontrol uygulayan performans lisansı alma yükümlülüğü altındadır¹²⁴. Kanaatimizce, influencerı çocuk işçiliğine karşı korumada ebeveyn yanında reklam veren firmaları da sorumlu tutan Birleşik Krallık Hukukundaki bu düzenleme, ülkemiz hukuk sistemi için örnek teşkil edebilir.

B. İş Mevzuatımızda Özel Düzenlemenin Mevcut Olmaması

Mevzuatımızda kidfluencer çalışmasını yasaklayan açık bir düzenleme bulunmadığı gibi bu çalışma kapsamındaki çocukları koruyucu nitelikte özel hükümler de henüz bulunmamaktadır. Bu nedenle yeni bir yasal düzenleme yapılınca kadar, bu nitelikte faaliyette bulunan çocukları, işçi olarak kabul edip, İş Kanunu’muzda küçük yaştakilerin çalışmalarına ilişkin esasları onlar için de kabul etmek soruna pratik bir çözüm olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda ilgili düzenlemelere kısaca değinecek olursak, çocuk işçilerin korunmasına yönelik öncelikli düzenlemenin 1982 sayılı Anayasa’da (AY) yer almış olduğu görülmektedir¹²⁵. Anayasa’mızın m.41/son hükmüne göre devlet, “*her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri almakla yükümlüdür*”. Çocukların çalıştırılmasına ilişkin Anayasa’da getirilen bir başka düzen-

121 Bkz. Child Employment, Child employment: Performance licences and supervision for children - GOV.UK (www.gov.uk) (15.04.2023).

122 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 19.

123 Bkz. UK-Kuzey İrlanda Devleti Çocuk performans lisansı (Kuzey İrlanda) - GOV.UK (www.gov.uk) (15.04.2023).

124 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 19.

125 Süzek, s. 884.

leme de, 50. maddede yer almaktadır¹²⁶. Anayasa'nın m. 50/1-2 hükümlerine göre “*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar*”. Anayasa'mız çocuklara ilişkin getirdiği bu hükümlerle çocukların istihdam edilebileceği durumlar için bedeni ve ruhi yeterliliklerinin dikkate alınmasının gerektiğini ve çocukların her türlü istismara (ekonomik istismar da dâhil) karşı devletin koruma yükümlülükleri alması gerektiğini düzenlemiştir.

Anayasa'daki çocukların korunmasına ilişkin getirilen düzenlemeler doğrultusunda 4857 sayılı İş Kanunu m.71'de çocukların çalışmasına ilişkin düzenlemeler getirilmiştir¹²⁷. İş Kanunu m. 71 hükmü kural olarak on beş yaşını tamamlamamış çocukların çalışmasını yasaklamıştır. Kanunumuz çocukların çalışması noktasında “çocuk işçi” ve “genç işçi” ayırımına gitmiştir. İş Kanunu m. 71/3 hükmüne göre genç işçi, “*on beş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış*” kişiyi; çocuk işçi ise, “*on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış*” kişilerdir¹²⁸. Kanunumuzun yaş düzenlemesi ile 138 No'lu Sözleşmede getirilen sınırı değerlendirecek olursak, Kanunda çocuklara ilişkin getirilen sınırlamalar 138 No'lu Sözleşme ile uyum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

İş Kanunu m. 71/1 hükmünde her ne kadar on beş yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaklanmış olsa da maddenin devamında bu kuralın iki istisnası düzenlenmiştir¹²⁹. Bunlardan ilki on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış çocuklara yöneliktir¹³⁰. İş Kanunu m. 71/1-c.2 hükmüne göre, “*on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceklerdir*”.

İkinci istisna ise on dört yaşını doldurmamış çocuklara yöneliktir. Buna göre, “*on dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler*” (İK m. 71/1-c.3) İş Kanunu m. 71 hükmü çocukların çalışmasına ilişkin bir nevi serbestlik ta-

126 Süzek, s. 884.

127 Süzek, s. 328, s. 884.

128 Ekmekçi, Köme Akpulat, Akdeniz, s. 419.

129 Mollamahmutoglu, Astarlı, Baysal, s. 496.

130 Mollamahmutoglu, Astarlı, Baysal, s. 496.

nımış olsa da, çocuğun güvenliğine, sağlığına, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmelerine aykırı olacak şekilde veya çocuğun okula gitmesine ve mesleki eğitimine devam etmesine engel olacak şekilde çalıştırılması hukuka aykırı olacaktır.

Uluslararası Çalışma Örgütü 138 No’lu Sözleşmenin 3. maddesinde çocukların çalışmasına yönelik bir sınırlama getirmiştir. Söz konusu maddedeki düzenleme şu şekildedir; *“Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş on sekizin altında olmayacaktır”*. Benzer bir düzenleme 182 No’lu Sözleşmeye ilişkin 1999 tarihinde verilen 190 No’lu Tavsiye Kararının m. 3/b-c hükmünde yer almıştır¹³¹. İş Kanunu’nuzun 72. maddedeki düzenlemesi yukarıda verilen hüküm kapsamında ancak daha dar olacak şekilde bir belirleme yapmıştır. Söz konusu hükme göre *“Maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yer altında veya su altında çalışılacak işlerde on sekiz yaşını doldurmamış erkek ve her yaştaki kadınların çalıştırılması yasaktır”*. Benzer şekilde İş Kanunu m.73 hükmü çerçevesinde, *“on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin sanayie ait işyerlerinde çalıştırılması yasaktır”*¹³².

Özetlemek gerekirse, Hukukumuzda, *“on beş yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasaktır”*. Lakin *“on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış çocuklar ile on dört yaşını doldurmamış çocukların”* İş Kanunu’nunda belirtilen şartlara uymak koşulu ile çalıştırılmaları mümkündür¹³³. Fakat her halükârda yer altında ve su altında yapılacak işlerde her yaştan kadının ve on sekiz yaşını doldurmamış erkek çocuklarının çalışması yasaktır (İş Kanunu m.72). Ek olarak, *“sanayie ait işyerlerinde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin çalıştırılması yasaktır”*.

Yukarıda anılan düzenlemeler genel olarak küçük yaştaki çocukların çalıştırılmasına yönelik temel koruyucu hükümlerdir. Ülkemizde henüz sosyal medya alanında çalışan hiç kimse için özel bir koruyucu düzenleme bulunmadığından, küçük yaşta aileleri tarafından çalıştırılan çocuklar için de spesifik bir koruyucu hüküm yoktur.

O halde kanun koyucunun bu konuda çalışma yapması beklenmektedir. Yapılacak yasal düzenleme ile çocuğun çalışırken farklı boyutlardan koruma altı-

131 190 No’lu Tavsiye Kararı, Kaynak: [https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_ILO_CODE:R190,\(18.03.2023\)](https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_ILO_CODE:R190,(18.03.2023)).

132 Süzek, s. 328.

133 Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’in Ek-1, Ek-2 ve Ek-3’ te çocuk ve genç işçilerin çalıştırılabileceği işler düzenlenmiştir.

na alınması şarttır. Bu konuda yukarıda anılan Amerikan Coogan Yasası'ndaki gibi çocuğun yaptığı çalışmasından elde ettiği gelirin tam ehliyetli oluncaya kadar "finansal açıdan" özellikle ailesi ve 3. kişilere karşı koruyucu hükümlerin getirilmesi gerekir¹³⁴. Diğer bir deyişle çocukların aileleri ve sosyal medya tarafından finansal açıdan sömürülmesinin önüne geçilmelidir. Bu noktada ilginç bir şekilde reklam veren firmaların sorumluluğuna yönelik bir görüşe rastlanılmamıştır¹³⁵.

Burada ortaya çıkan sorun çocuğun elde ettiği kazancın ne kadar olduğunun belirlenmesinin güç olduğudur. Zira içeriklerin pek azı doğrudan çocuk adına açılmış sosyal medya hesaplarında olup, çocuklar ebeveynlerin bir veya birden çok hesabındaki içeriklerde de yer alabilmektedir. Bu nedenle çocuk ile ebeveyni arasındaki iş ilişkisini düzenlerken, ilgili sosyal medya platformunu da ilişkinin 3. tarafı yapmak yararlı olabilecektir¹³⁶. Öte yandan, elde edilen gelirin tespitindeki bir başka zorluk ise, içerik üretimi karşılığının bazı durumlarda para değil, kidfluencerin ürün ya da hizmetten ücretsiz yararlanması şeklinde ortaya çıkmasıdır. Nitekim bu durum, aradaki ilişkinin iş ilişkisi olması gerektiği savımızı zayıflatmaktadır.

İkinci olarak, çocukların görüntü ve seslerinin kitlelere ulaşması nedeniyle ortaya çıkan "mahremiyet kaybı"nın telafi edilmesi için tazminat içerikli düzenlemeler eklenebilir. Gerçekten film sektöründeki çocuk yıldızlara kıyasla kidfluencerlar için mahremiyet kaybına ilişkin zararlar daha fazla olmaktadır. Bu zararlar kuşkusuz sağlık sorunları şeklinde de somutlaşabilmektedir. Zira henüz öz kimliklerini oluşturma sürecini tamamlamamış olan çocuklar, sosyal medyada bulunmak suretiyle geniş kitleler tarafından kişilikleri hakkında eleştirilere hatta tacizlere maruz kalabilmektedir¹³⁷.

Korumaya ilişkin düzenleme yapılırken kanun koyucu önündeki bir başka

134 Coogan yasası bu güvenceyi, çocuğun sosyal medya içeriği oluşturmadan elde ettiği brüt kazancının %15'inin bir güvence hesabına yatırılması şeklinde sağlamaktadır. Bu yönde bkz. California Code, Family Code - FAM § 6752, b-1, <https://codes.findlaw.com/ca/family-code/fam-sect-6752/>, (13.04.2023). Reklam ya da film yıldızları için düzenlenen bu hükmü, kidfluencerlar için uygulandığında, %15 oranının düşürülebileceği zira bu tür çalışmada, çocukla birlikte içerik hazırlık sürecinde ebeveynin de sözleşmeler için pazarlık yapmak, çekimler ayarlamak vb. şekilde emek sarf ettiği görüşü bulunmaktadır (Masterson, s. 600).

135 Van der Hof, Verdoodt, Leiser s. 1.

136 İngiliz Hukuku'nda da kidfluencerin ailesi tarafından çalıştırılması durumunda, ilişki iş ilişkisi olarak nitelendirilmese de, ilgili sosyal medya şirketlerine en azından bir "özen yükümlülüğü" getirilmesi gerektiği görüşü bulunmaktadır (Nottingham, s. 10).

137 Katherine Neifeld, "More than a Minor Inconvenience: The Case for Heightened Protection for Children Appearing on Reality Television", *Hastings Communication and Entertainment Law Journal*, Cilt 32, Sayı 3, 2020, s. 453, https://repository.uclawsf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1703&context=hastings_comm_ent_law_journal (14.04.2023).

güçlük ise, çocuk ile ailesi arasında yapılan çalışmanın evde çalışma/uzaktan çalışma nitelikli bir sözleşme olacağıdır. Dolayısıyla iş sağlığı ve güvenliği, denetim gibi konularda tipik iş ilişkilerine nazaran ek zorluklar ortaya çıkabilecektir. Bu zorluk özellikle çalışma sürelerinin kısıtlanmasında kendini gösterecektir.

Kanaatimizce bu konuda atılabilecek en hızlı adım, İş Kanunu m.71’de düzenlenen 14 yaş altı çocukların sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılmasına yönelik esaslara sosyal medya reklam içeriği üreten çocukların da eklenmesi olacaktır. Nitekim m.71/son’da, yer alan “*faaliyetlerde çalışacak çocuklara çalışma izni verilmesi, yaş grupları ve faaliyet türlerine göre çalışma ve dinlenme süreleri ile çalışma ortamı ve şartları, ücretin ödenmesine ilişkin usul ve esaslar ile diğer hususlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun görüşleri alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle¹³⁸ belirlenir.*” hükmü gereği çıkarılacak yönetmeliğe eklemeye yapılabilir.

Sonuç

Teknolojik gelişmeler, her alanda olduğu gibi çalışma yaşamında da yeni kurumların ortaya çıkmasına yol açmakta ve her geçen gün yeni atipik çalışma ilişkileri uygulama alanı bulabilmektedir. Influencer pazarlama olarak anılan çalışma ilişkisi de sadece iş hukuku boyutuyla değil, hukukun diğer pek çok dalında yenilik getirmiştir. Ancak uygulama her ne kadar çok hızlı ilerlese de, mevzuattaki değişiklikler aynı hıza yetişememektedir. Anılan durumun tipik örneği de inceleme konusu yapmış olduğumuz ebeveynlerin çocuklarını sosyal medyada içerik oluşturmak amacıyla kullanmaları durumudur.

İncelememizde çocuğun ebeveyni tarafından içerik oluşturmada kullanılmasının iş ilişkisinde olduğu seviyede düzenli ve yoğun bir biçimde gerçekleştiği durumlarda iş hukukunun çocuk işçiyi koruyucu hükümlerinden yararlanabilmek adına kidfluenceri işçi olarak kabul etmek isabetli olacaktır. Ancak incelediğimiz çalışma olgusu her durumda bu kadar profesyonel olmadığından, ebeveyn ile çocuk arasında medeni hukuk ilkeleri dikkate alınarak belirlenmelidir.

Medeni hukuktaki düzenlemelere bakıldığında da, çocuklarla sözleşme yapmaya ilişkin kurallarda esnekliğe ihtiyaç duyulduğu belirgindir. Öte yandan reklamcılığa ilişkin kuralların içeriği oluşturandan ziyade içeriğe odaklandığı

138 “Çocuk yıldızlar için «Hollywood Yasası» yolda”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cocuk-yildizlar-icin-hollywood-yasasi-yolda/653374> (19.09.2023).

söylenbilir. Kidfluencerların faaliyet ürettiği sosyal medya platformlarının ise, kendi sayfalarında bulunan içerikten sorumlu olmadıkları¹³⁹ gerçeği, kidfluencerları korumada iş hukukunun çocuk işçiliğine ilişkin kurallara atıf yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İlişkinin reklam veren tarafına da oluşturulan içerikle ilgili denetim yapma yükümlülüğü getirmek akla gelen çözüm yollarından biridir. İsviçre influencer pazarında son dönemde bahsedilen “influencer içeriğini kontrol etme sözleşmeleri” bunun somut örneği olarak verilebilir¹⁴⁰. Ancak bu noktada odaklanması gereken tek durum, çocuğun emeğinin ekonomik anlamda sömürüsü olmamalı, kişilik hakları, kişisel verilerinin korunması, iş sağlığı güvenliği gibi hususlar da koruma kapsamına alınmalıdır. Ülkemiz bakımından bunları sağlayacak nitelikte henüz bir yasal düzenleme olmadığından, bu eksiklik giderilinceye kadar kidfluencerin oluşturduğu içerikte ortaya çıkan hak ihlallerinin ÇSGB’na ihbar edilmesi ve gerektiği durumlarda içerik oluşturma faaliyetinin durdurulması gibi bir düzenleme yapılması düşünülebilir.

139 Van der Hof, Verdoodt, Leiser, s. 20.

140 Goanta, Wildhaber, <https://ssrn.com/abstract=3592005> (15.04.2023).

KAYNAKLAR

- Akıntürk, Turgut; Ateş, Derya, *Türk Medeni Hukuku- Aile Hukuku*, 2. Cilt, Beta Yayınları, İstanbul, 2017.
- Altar Yavuz, Oya; Yılmaz, Merve, “Dijital Reklamcılığın Kurgu Yüzleri: Sanal Influencer’lar”, Ed. Mehmet Yakın, *Dijital Reklamcılık Bize ne Anlatır?*, Urzeni, İstanbul, 2019.
- Ansgar Ohly; Olaf Sosnitzer, *Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb: UWG*, 8. Baskı, C.H. Beck, 2023, Rn. 25.
- Badur, Emel, *Çocuğun Kişisel Verilerinin Korunması*, Seçkin Yayınevi, Ankara 2023.
- Bayuk, M. Nedim; Aslan, Mustafa, “Influencer Marketing (Hatırlı Pazarlama)”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 75, 2018, s. 173-185.
- Busche, Jan, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. 1, 8. Baskı, C.H. Beck, 2020.
- Canöz, Kadir; Gülmez, Özge; Eroğlu, Gizem, “Pazarlamanın Yükselen Yıldızı Influencer Marketing: Influencer Takipçilerinin Satın Alma Davranışını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, Cilt 23, Sayı 1, 2020.
- Civan, Orhan Ersun, “İş Sağlığı ve Güvenliğinde Özel Politika Gerektiren Gruplar”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 75, Sayı 4, 2017, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/542423> (16.03.2023).
- Çelik, Nuri; Caniklioğlu, Nurşen; Canbolat, Talat; Özkaraca, Ercüment, *İş Hukuku Dersleri*, 35. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2022.
- Çetinkaya, Berna, “İnternet Ortamında Çocuğun Kişisel Verileri ve Mahremiyeti”, *Hukuk ve Bilişim Dergisi*, <https://www.hukukvebilisimdergisi.com/internet-ortaminda-cocugun-kisisel-verileri-ve-mahremiyeti/> (26.07.2023).
- Dannecker, Sophie, “Kurzer Ausblick nach Frankreich Französisches Parlament verabschiedet Gesetz zum Schutz von Kinder-Influencern” *NZFFam*, Beck-online, 2020.
- Doğan Yenisey, Kübra; Kabakçı, Mahmut, *Gönüllü Emeği ve İş Hukuku*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Dural, Mustafa; Ögüz, Tufan, *Türk Özel Hukuku-Kişiler Hukuku*, Cilt 2, 16. Baskı, Filiz, İstanbul, 2015.
- Edwards, Madyson, “Children Are Making It Big (For Everyone Else): The Need For Child Labor Laws Protecting Child Influencers”, 2023, <https://ssrn.com/abstract=4351827> (09.04.2023).
- Ekmekçi, Ömer; Köme Akpulat, Ayşe; Ledün Akdeniz, Ayşe, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2021.
- Esgin, Yeşim; Eken, İhsan, “Sharenting Bağlamında Ebeveynlerin Sosyal Medya Kullanımı ve Çocukların Mahremiyet Hakları Üzerine Bir İnceleme”, https://www.researchgate.net/profile/Yesim-Esgin/publication/362126894_Sharenting_Baglaminda_Ebeveynlerin_Sosyal_Medya_Kullanimi_ve_Cocukların_Mahremiyet_Hakları_Uzerine_Bir_Inceleme/links/62d7dd25fdad924dcbf49d4e/Sharenting-Baglaminda-Ebeveynlerin-Sosyal-Medya-Kullanimi-ve-Cocukların-Mahremiyet-Hakları-Uzerine-Bir-Inceleme.pdf (20.03.2023).
- Goanta, Catalina; Wildhaber, Isabelle, “In the Business of Influence: Contractual practices and Social Media content monetisation” *Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht*, Cilt 91, Sayı 4, 2019.
- Goanta, Catalina; Wildhaber, Isabelle, “Controlling Influencer Content Through Cont-

- racts: A Qualitative Empirical Study On The Swiss Influencer Market”, *The Regulation of Social Media Influencers*, Elgar, 2020, <https://ssrn.com/abstract=3592005> (15.04.2023).
- Gümüş, Alper, *Türk Medeni Hukukunda Kayyımılık*, Vedat, Ankara, 2006.
 - Güzel, Ali; Okur, Ali Rıza; Caniklioğlu, Nursen, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 19. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2021.
 - Hekimler, Alpay, “Karşılaştırmalı Bir Perspektif ile Türk ve Alman Hukukunda Genç İşçilerin Çalıştırılmasına Yönelik Mevzuatın Temel Esasları”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Cilt 4, Sayı 75, 2022, s. 2549-2582.
 - Herberger, Marie, “Kinderarbeit Unter Digitalen Bedingungen”, *Beck-Online*, 2021.
 - Kahramanoğlu, Ertan, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Sorunu ve Çözüm Yolları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ve Friedrich Naumann Vakfı Yayını, Ankara, 1996.
 - Karakoç, Elif; Ünlü, T. Türkan, “Oyun mu, İş mi? YouTube Kidfluencerları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” *TRT Akdemi- Dijital Hayat ve Etik*, Cilt 6, Sayı 12, 2021, s. 470-493.
 - Keskin, Ayşe Dilşad, “Influencer Sözleşmesi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 2022, s. 129-147.
 - Korkusuz, Refik; Uğur, Suat, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Ekin, Bursa, 2016.
 - Kökcalınc, Ayşe Gül, *Çocuk İşçinin İş İlişkisi*, Legal, İstanbul, 2023.
 - Kökcalınc Eraltuğ, Ayşegül, Fırat Şimşek, Ayşe, “Çocuk ve Genç İşçinin İş İlişkisinde Veli ve Vasinin Rolü”, *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Sayı 21, 2019, s. 89-118.
 - Maheshwari, Sapna, “Online and Making Thousands, at Age 4: Meet the Kidfluencers.” *The New York Times*, <https://www.nytimes.com/2019/03/01/business/media/social-media-influencerskids.html> (30.03.2023).
 - Masterson, Marina, “When Play Becomes Work: Child Labor Laws In The Era Of “Kidfluencers”, *University of Pennsylvania Law Review*, Cilt 169, 2020, s. 577-607.
 - Mollamahmutoğlu, Hamdi; Astarlı, Muhittin; Baysal, Ulaş, *İş Hukuku*, 7. Baskı, Lykeion, Ankara, 2022, s. 496.
 - Müller-Glöge, Rudi; Preis, Ulrich; Schmidt, Ingrid, *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*, 23. Baskı, C.H. Beck, 2023.
 - Narmanlioğlu, Ünal, *İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri I*, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.
 - Neifeld, Katherine, “More than a Minor Inconvenience: The Case for Heightened Protection for Children Appearing on Reality Television”, *Hastings Communication and Entertainment Law Journal*, Cilt 32, Sayı 3, 2020, https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1703&context=hastings_comm_ent_law_journal (14.04.2023).
 - Nottingham, Emma, “‘Dad! Cut that Part Out!’ Children’s Rights to Privacy in the Age of ‘Generation Tagged’: Sharenting, Digital Kidnapping and the Child Micro-Celebrity” *The Routledge International Handbook of Young Children’s Rights*, ‘Dad! Cut that Part Out!’ Children’s Rights to Privacy in the Age of ‘Generation Tagged’: Sharenting, Digital Kidnapping and the Child Micro-Celebrity’ by Emma Nottingham :: SSRN (30.03.2023).
 - Okur, Ali Rıza, “Ev Hizmetlerinde (İşlerinde) Çalışanların Sigortalılığı”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, 2004, s. 1-22.

- Özdemir, Hayrunnisa; Ruhi, Ahmet Cemal, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2018.
- Özkaraca, Ercüment; Ünal, Canan, “Küçüklerin Çalışmasına İlişkin Yasak ve Sınırlamalar ile Bunlara Aykırılık Halinde İş Sözleşmesinin Geçersizliği Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1 (Prof. Dr. Ali Rıza Okur’a Armağan), 2014, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/706786> (12.03.2023).
- Öztan, Bilge, *Aile Hukuku*, 5. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2004.
- Sachsen Gessaphe, Karl August, *Münchener Kommentar zum BGB*, 8. Baskı, C.H. Beck, 2020.
- Sözer, Ali Nazım, *Türk Sosyal Sigortalar Hukuku*, 6. Baskı, Beta, İstanbul, 2023, s. 108-110.
- Sulemain, Munirat, “Is Kidfluencing Child Labor?: How the Youngest Influencers Remain Legally Unprotected”, *Columbia Undergraduate Law Review*, 2022, <https://www.culawreview.org/journal/is-kidfluencing-child-labor-how-the-youngest-influencers-remain-legally-unprotected> (11.04.2023).
- Sümer, Haluk Hadi, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*, 6. Baskı, Seçkin, Ankara, 2022.
- Süzek, Sarper, *İş Hukuku*, 21. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2021, s. 884.
- Şeker, Arzu, “İnfluencerların Tüketici Satın Alma Tutum ve Davranışlarına Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 1, 2021, s. 19-42.
- Tuncay, Aziz Can; Ekmekçi, Ömer; Gülver, Ender, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 22. Baskı, Beta, İstanbul, 2023.
- Usta, Sevgi, *Velayet Hukuku*, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016.
- Uzun, Sevde, “Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Görüntüsünün Sosyal Medyada Paylaşılması ve Ortaya Çıkabilecek Hukuki Meseleler”, [http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocugun%20Goruntusunun%20Sosyal%20Medyada%20Paylasilmasina%20Dair%20Hukuki%20Meseleler%20\(S.Uzun\).pdf](http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocugun%20Goruntusunun%20Sosyal%20Medyada%20Paylasilmasina%20Dair%20Hukuki%20Meseleler%20(S.Uzun).pdf) (19.09.2023).
- Van der Hof, Simone, Verdoodt, Valeria, Leiser, Mark, “Child Labour and Online Protection in a World of Influencers”, *SSRN Electronic Journal*, 2019, s.1, https://www.researchgate.net/publication/336249812_Child_Labour_and_Online_Protection_in_a_World_of_Influencers (14.04.2023).
- Winckler, Charlotte B, “Kidfluencers: How The Law’s Failure To Keep Up Leaves Children Across The Country At Risk Of Labor Abuse And Financial Exploitation”, *Charleston Law Review*, Cilt 16, Sayı 2, 2022, s. 111-132.
- Wong, Julia Carrie, “It’s Not Play If You’re Making Money’: How Instagram And Youtube Disrupted Child Labor Laws”, <https://www.theguardian.com/media/2019/apr/24/its-not-play-if-youre-making-money-how-instagram-and-youtube-disrupted-child-labor-laws> (09.04.2023).
- Yücel, Özge, *Çocuğun Kayyum Tarafından Temsili*, Turhan, Ankara, 2011.

